

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Filozofie a Religionistiky

Obor: Filozofie

Diplomová práce

Bc. Lucie ^{TM}arkadyová

Organický a organizovaný

Organic and Organized

Poděkování:

Za podporu a cenné rady děkuji svému vedoucím práce Prof. Miroslavu Petříkovi a za pomoc s konečnými úpravami práce Kláře Choulíkové.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citované literatury.

V Praze dne:

Podpis:

Organický a organizovaný

Organic and Organized

Anotace:

Práce Organický a organisovaný má dvě hlavní části a nejdříve pojednává o vztahu jedinečného a obecného, o možnostech poznání jedinečného a jeho vymezení se vůči obecnému, a to zejména na poli medicíny. Ptát se budeme, jak můžeme vůbec poznat a popsat organické, které je jedinečné, na které nemůžeme aplikovat obecná pravidla a zákony. Tuto otázku můžeme ještě více generalizovat. Pokud připustíme jedinečnost živého organismu, musíme se ptát, co z toho plyne pro vědu samotnou, která se ho snaží poznat. A druhým cílem práce bude zodpovědět nebo se alespoň přiblížit k odpovědi, čím je tím, co dělá z organismu jedinečný organismus, a co z toho posléze plyne pro vědu o tomto jedinečném. Autoři, ze kterých bude práce vycházet, jsou především francouzští filosofové vynucující se ve své filosofické práci medicíně a sami jsou přitom i lékaři: George Canguilhem, Julien Offray de La Mettrie, Claude Bernard.

Anotation:

The diploma thesis Organic and Organized is divided into two parts. The first part is concerned with the relationship between the singular and the general, possibilities of the knowing the singular and its delineation considering the general with a special attention being paid to medical discourse. A question will be raised whether we can get to know and describe the organic, which is also necessarily singular, which we can't be approached using general rules and laws. Speaking in even more general terms, we should consider the following: if we accept the singularity of the living organism, we should ask what it means for the science which tries to get to know it. The second task of this thesis is to answer (or at least to attempt to answer) the question, what is it that makes the organism singular and henceforth what is the important factor in the process of getting to know this singular. The thesis relies on a detailed reading of those French philosophers (George Canguilhem, Julien Offray de La Mettrie, Claude Bernard) who dedicate their philosophical work to an analysis of the medical science and at the same time are doctors.

Klí ová slova:

Organický, organizovaný, jedine nost, singularita, obecný, zákony, medicína, filosofie medicíny, organismus, v d ní, epistemologie, biologie, analýza, syntéza, v da, metodologie, experiment, francouzská filosofie, flivot, prost edí, vitalismus, mechanicismus

Key words:

Organic, Organized, individuality, singularity, general, laws, medecine, philosophy of medecine, organism, knowledge, epistemology, biology, analysis, synthesis, science, methodology, experiment, french philosophy, life, environnement, vitalisme, mechanicisme

1 Obsah

1 Obsah	6
2 Úvod.....	7
3 Monstrozita a monstra	11
3.1 Teratologie jako věda	14
4 Je poznání analýza?.....	18
4.1 Experimentální medicína jako odraz živého	20
4.2 Fyziologie a poznání	21
4.3 Věda obecná	23
5 Singularity	25
5.1 Singulární jako jedinečné a singulární jako izolované	27
5.2 Epistemologie singularit.....	29
5.3 šIntegronõ.....	34
6 Organický a organizovaný – význam pojmů	36
6.1 Organizace jako životní proces.....	38
6.2 Temporalita organizovaného	40
6.3 Důsledky organizace.....	41
6.4 Organismus je své tělo.....	43
7 Závěr: Životbudící organizace.....	46
8 Resumé.....	50
9 Seznam použité literatury	51

2 Úvod

„Co je život?“ Odpověď „Život jsou pouze tisíce a tisíce bajtů digitální informace“ či odpověď „Způsoby života jsou synonymem k přenesení textu v kódu DNA do budoucnosti“ není filosofická odpověď ve vlastním smyslu. Co se totiž stalo? „Život“, tento neznámý objekt, byl na základě výzkumu nahrazen či ztotožněn se známým objektem, totiž s „informací“, respektive s „textem“. Všechno se zdá najednou jasné a průhledné. Co nám tedy jako filosofujícím u takového určení chybí? To, co chybí, je právě život sám. Na základě čeho to tvrdíme? My sami žijeme život a znamená to snad pro nás, že jsme textem či informací?“¹

Otázka, která nejspíš vyvolá nesouhlas. Již tradičním problémem, na který narážíme, je nahrazování něčeho za něco. Abychom něco vysvětlili, nahradíme to něčím jiným, nějakým opisem, případně použijeme synonyma, která považujeme za adekvátní tomu, co chceme popsat. Otázkou pak vždy zůstává, zda je toto dostačující jako vysvětlení. Je možné, že shledáme, že v některých oblastech nic jiného ani dělat nejde, ale je možné, že někde jinde bude toto nahrazování neadekvátní. Toto tvrzení není samozřejmé. Jak uvidíme z dalšího, názory na život se různí i mezi učenými, filosofy, lékaři-filosofy ze stejné doby. Vždy budeme mít jedny, kteří se budou ostře vymezovat proti sebepojetí jako textu či informace, a druhé, kteří nejsou daleci toho, aby nám řekli, že nic jiného než takto jednoduché vysvětlení žádat nemůžeme.

Otázka, která nás zde bude nejvíce zajímat, není vůbec novou otázkou, ba naopak, je jednou z nejstarších otázek, které se filosofie snažila zodpovědět, a ze své podstaty je s životem spojena až propletena. Polem působnosti nám zde bude především filosofie medicíny a otázkou, která nás bude trápit na následujících stranách, bude: co medicína může udělat s individuem, tedy s jedinečnou bytostí? Co si s ním počne v bodě konfrontace? Existuje vlastně pro medicínu nějaké individuum, nějaké singulární a jednotlivé? Když se medicína, popřípadě biologie, snaží pracovat s jedinečným, zůstává pořád medicínou a biologií, a tedy vědou? Jakým způsobem jedinečné formuje vědu, která se ho snaží popsat a uchopit, tedy poznat?

Zdá se, že zde máme nějaký vztah. Vztah mezi jedinečným a tím, co se snaží jedinečné popsat, tedy poznat. Reciprocitu popisovaného a popisujícího, která není nijak samozřejmá a univerzální, ale naopak neustále se proměňující a utvářející.

---

¹ Michálek, Jiří. *Corpus Organicum (fivé ve filosofickém myšlení)*, OIKOYMENH, Praha, 2000. ISBN: 80-7298-021-1, str. 11.

Jedinečnost, kterou zmiňujeme, nechceme zaměňovat za cosi chaotického či nepochopitelného, vymykajícího se absolutně z jakýchkoliv vazeb a možností pochopení. Není něčím, co nedává žádný smysl, ale co vytváří svůj vlastní smysl, tedy jedinečné klade nárok na svoje pochopení, ovšem klade také specifický nárok na vědění o sobě. Vyžaduje určitý modifikovaný přístup, nemůžeme k němu přistoupit jako k něčemu, co spadá do nějakého obecného řádu, ale jako k něčemu, co si nárokuje „osobní“ setkání. Tedy víc než nepochopitelnost musíme hledat specifický přístup změněný na základě faktu, že přistupujeme k jedinečnému.

Když ale budeme mluvit o jedinečnosti, nesmíme opominout zásadní otázku, která tak vstupuje do hry. Tou je, proč vůbec můžeme mluvit o nějaké jedinečnosti organismu? Co ji tvoří a nám tak ospravedlňuje naše tázání? V tomto bodě dáme prostor organizaci organického a přiblížíme se tak názvu této práce. Jedinečnost, tak, jak o ní chceme mluvit, není něčím zřejmým a otázka, proč vůbec o jedinečnosti jako takové můžeme mluvit, je neméně důležitá. Pojem organizace pak zde bude klíčovým pro pochopení živého organismu.

Co se týče samotné vědy, zdá se, že zde bude několik problémů. Na jedné straně se asi budeme muset vypořádat s otázkou, jak samotnou vědu vůbec chápat, co od ní vlastně chceme – měla by popsat člověka? Měla by popsat standardní symptomy chřipky? Měla by popsat standardní velikosti rukou? Nebo se má snažit o pochopení procesů ve vztahu k organismu? Tudíž symptomů chřipky ke mně? Nebo má přinést metodu zkoumání místo nějakého „uchopitelného“, hmatatelného poznání stavu? Zdá se, že časem se s těmito otázkami budeme muset nějak potýkat, abychom mohli položit naši původní otázku, a to jaký je vztah mezi vědou a tím, co poznává, a v našem případě se tedy budeme zabývat jedinečným.

Na tomto poli otázek se budeme snažit najít odpověď pomocí spisů, které téměř zmizely v čase, a pomocí autorů, kteří jsou dnes poněkud opomíjeni. Jedním takovým autorem bude Geoffroy Saint-Hilaire, který vešel ve známost svými texty o teratologii. Významným autorem pak bude i Claude Bernard jako zakladatel experimentální medicíny, jehož pojetí fyziologie je velice podnětné i pro naši otázku. Hlavní důraz bude tedy kladen na francouzskou filosofii 18. století, kdy se setkáváme především s „materialistickými směry“, nebo spíše s filozofy-lékaři, či spíše obráceně, s lékaři, kteří jsou také filozofy. Říct „materialistický směr“ může být trochu zavádějící – na místě je možná proto zdůraznit, že „profese“ lékaře charakteristickým způsobem ovlivňovala i filozofické preference a směřování. Sám La Mettrie, o kterém bude řeč, byl velice poctivý v pozorování (na které potom také zemřel) a vyvozování

filosofických závěrů na základě pozorování. Z tohoto také plyne, že základním přístupem, se kterým budeme pracovat, když budeme mluvit o La Mettriem, je jistý druh „sensualismu“, do určité míry ovlivněný ještě Lockem. Na Locka nějakým způsobem navazuje jak La Mettrie, tak Cabanis, o kterém se také zmíníme.

Opominuti ale nezůstanou ani George Canguilhem, ani François Jacob, tedy zásadní osobnosti medicíny i filosofie 20. století. Ovšem můžeme předpokládat, že jmen nám přibude, již především proto, že právě u těchto autorů je historicita, reagování na své kolegy a kritické vypořádávání se s nimi jednou z nejdůležitějších částí jejich díla.

Práce bude mít několik částí, které budou propojeny poněkud anachronicky, protože začneme s Canguilhemem a Jacobem, tedy ve 20. století, od nichž se pak dostaneme dál do historie, a to především k La Mettriemu v kapitole věnující se organizaci. Pokusíme se ukázat, že anachronismus má své opodstatnění, a stejně tak i to, že nám výchozím bodem bude Canguilhemova filosofie, která je ale do určité míry završením myšlení jeho předchůdců. Snad jen na úvod je na místě zmínit, že to, co je charakteristické pro francouzskou epistemologii, je její historický přístup a snaha o lokalizaci racionality a vědy. Ne vědy obecně, ale v případě Canguilhema můžeme najít především historii lékařského myšlení a kritických přístupů k jednotlivým proudům.

Nejdříve tedy pojednáme o singularitě a možná trochu netradičně začneme s monstrem, která, jak uvidíme, jsou klíčovým bodem pro naše tázání, a již zde se dostaneme k živému, tak, jak ho uvažuje Canguilhem a posléze i jak o něm píše Jacob. Poté se budeme snažit sestavit obě dvě předešlé části a pokusíme se ukázat, jak tyto dvě části souvisí s organickým a organizovaným.² Tato dvojice pojmů má pozoruhodnou významnost například u La Mettrieho (ale možná ještě zajímavější je, že se neobjevuje pouze u něj), kdy je živý organismus charakterizován specifickou organizovaností. Budeme se snažit poukázat na to, že La Mettrie zdaleka nezůstal autorem jen své doby, ale mnohé z jeho teorií či úvah můžeme nalézt i u současných autorů.³ Zároveň budeme muset opustit oblast medicíny a vykročit ke vztahu „člověka“ ke společnosti a morálním hodnotám, které mohou být lékařským

---

² Problém možná vzniká nejednoznačností českého překladu, kdy organizovaný a organický jsou nějakým způsobem zaměnitelné pojmy. Otázkou ale přeci jen zůstává, zda je tomu opravdu tak. V této části bychom se chtěli zabývat především možnostmi těchto pojmů při popisování živého organismu. Budeme pracovat především s materialistickými autory: La Mettrie, Cabanis. Přijde nám o jakési poskládání jedinečného živého organismu.

³ Zde mi jde především o jeho teorie nemoci a zdraví, jak o nich mluví v *L'homme machine*.

pohledem modifikovány.⁴

---

⁴ V rámci této problematiky se budeme zabývat alespoň částí n Cabanisem.

3 Monstrozita a monstra

Na začátek celé práce se tedy pokusíme přiblížit naši otázku Canguilhemovým textem o monstrech. Canguilhem se ve své době, ač není jediný, zaobírá problematikou monster, které věnuje i kapitolu ve své knize *La connaissance de la vie*. V této kapitole se pokusíme ukázat, proč by pro nás monstra mohla být zajímavá a jak je můžeme vztáhnout k tématu naší práce. Může se zdát, že monstra nemají co do činění s naší otázkou, ale opak je pravdou. Chceme-li mluvit o monstrech, uvidíme, že jsou ideálním ztělesněním našich otázek, a to i v momentě, kdy se ptáme po vztahu vědy a jedinečného a i když se zabýváme organizací.

Monstrum má samozřejmě mnoho významů a najdeme ho jak v literatuře, tak v medicíně, umění, náboženství – v tom je třeba postupovat obezřetně. V literatuře bychom asi klidně mohli říci, že nějaký kámen je monstrózní, a znamenalo by to, že je veliký, ale těžko bychom si mysleli, že je nějaký kámen monstrózní a přitom mysleli stejnou monstrozitu, jakou myslíme, když o něčem živém říkáme, že je to monstrum.⁵ Otázka, která pak vyvstává velice jasně, je, co to vlastně monstrum je, pokud o něm mluvíme jako o něčem, co musí být živé, a pak ještě více, jaký smysl má monstrum pro naši práci.

Zajímavým je tedy už samotný fakt, že chceme-li mluvit o monstrech, mluvíme již automaticky o živých bytostech. „*Neexistuje minerální monstrum. Neexistuje mechanické monstrum.*“⁶ Důvodem, proč tato monstra neexistují, je pak to, že monstra nacházíme pouze někde, kde je také nějaká vnitřní struktura, která má být koherentní. Tedy něco, co nemá „míru“, která se dá uchopit, nemůže být monstrem. A tuto speciální strukturu, kterou můžeme nazvat organizací a která je nějakým způsobem koherentní, nebo by měla být, najdeme u živých organismů. Tato organizovanost, která má mít nějakou životaschopnou koherenci, je tím, co může být porušeno, a tak může vzniknout monstrum. Takto by vypadalo krátké shrnutí toho, proč je otázka monster pro nás zajímavá. Ovšem takovéto shrnutí je samozřejmě nedostačující a rozhodně není ničím samozřejmým.

Co bychom mohli říci o monstře? Monstrózní je něco, co je mimo normu. Canguilhem se o monstře vyjadřuje jako o bytosti, ve které je vše „přehnané“ (exagéré). „*To, co vytváří hodnotu živých bytostí, nebo přesněji, to, co živým*

---

⁵ Tamtéž, str. 220.

⁶ Canguilhem, George. *La connaissance de la vie*, str. 220.

*bytostem dodává hodnoty ve vztahu ke způsobu bytí jejich fyzického prostředí, je jejich specifická konzistence, přetrhávající nestálost jejich materiálního prostředí, konzistence, která se projevuje v odporu k deformaci, v boji za integritu formy: regenerací nedostatků u určitých druhů, reprodukcí u všech. Tedy monstra nejsou pouze bytosti s oslabenou hodnotou, ale jsou to bytosti, jejichž hodnota je zcela vytlačena.*⁷ Pokud bychom tedy chtěli nějakým způsobem uchopit živou bytost, mohli bychom ji vnímat jako něco, co má schopnost udržet si specifickou konzistenci v jakémkoliv prostředí, respektive údělem živé bytosti by byla soudržnost, kterou si má udržet i během působení vlivů prostředí, ve kterém se nachází, a v případě nějakého narušení je schopné si obnovit svou integritu. Canguilhem používá slovo „valeur“, které bychom mohli přeložit jako „hodnota“, kdy ona hodnota života je schopnost udržet si konzistenci. Oproti tomu monstrum by bylo něčím, co svou hodnotu, život ztrácí. *„Je to monstrozita, a ne smrt, co je opakem života.“*⁸ Monstrozita je totiž něčím, co se týká vnitřní formy, co napadá onu specifickou konzistenci zevnitř, smrt je oproti tomu něco, co se prostě udá, stane se a nemá žádnou zvláštní spojitost s tím, jak je organismus organizovaný a jakým způsobem žije. Rozdíl je mezi ne-živým a ne-žitelným/neschopným života (non-vivant/non-viable).⁹ Na druhou stranu je ale hodnotou také to, že organismus je takto schopen chyb, tedy můžeme říci, že má schopnost vypořádat se s chybami a zakomponovat je do způsobu svého života. Živý organismus je tedy schopen do jisté míry „improvizace“ a změny.

Canguilhem ještě zdůrazňuje, že monstrum a monstrozita nejsou dvě stejné věci. Podrobný popis však již přesahuje rámec toho, co jsme chtěli ukázat, a to je především důraz na specifickou konzistenci, o které Canguilhem mluví, která je nějakým způsobem zodpovědná za to, že život je žitelný a soudržný, kdy je organismus schopný reagovat na prostředí, ve kterém se nachází, a udržet si nějakou integritu a je schopen určité charakterističnosti, a to i tím, že je schopen do sebe implementovat chybu. S touto specifickou konzistencí (a charakterističností) pak vyvstává i naše otázka o možnosti přístupu k živému organismu. Tedy jak přistupovat k něčemu, co se vymyká normě svým uspořádáním a přitom si udržuje svou konzistenci. Mohli bychom říci, že ona specifická organizace pouze určuje to, jak onen organismus bude žít, ale Canguilhem říká vlastně něco víc, a to, že ona specifická

---

⁷ Tamtéž, str. 221. Vlastní překlad, stejně tak všechny příklady v této práci.

⁸ Tamtéž, str. 221.

⁹ Tamtéž, str. 221.

organizace dává vůbec samotnou schopnost žít.¹⁰

Uvažujeme-li takto o organizaci, tak nám s monstry přichází hraniční varianty této možnosti. Monstrum je pak narušením pravidel, která organismy dodržují, a předmětem zkoumání se stává v bodě, kdy jsme schopni ho nějak klasifikovat a tak rozdělovat i různé typy narušení pravidel. „*Když se z monstrozity stal biologický koncept, když byly monstrozity roztríděny do tříd podle konstantních vztahů, když se těšíme z možnosti je experimentálně vytvořit, tehdy se monstrum stalo něčím, co náleželo do sféry přírody, nepravidelné je vztaženo k řádu, zázrak k předvídání. Zdá se tedy samozřejmé, že vědecký duch považuje za monstrózní, že člověk mohl kdysi dávno věřit na tolik monstrózních zvířat*“.¹¹ Možná je zde patrný i decentní rozdíl v terminologii mezi monstry a monstrozitou, který by mohl fungovat v případě snahy o pozitivní rozdělení monster a monstrozity, kdy monstrozita je součástí monster, organismus si ponechává určitou možnost být stále tím samým organismem. Monstrum je pak onen celý organismus, tedy dalo by se říct něco, co zakládá svůj vlastní řád, co se vymyká „samo sobě“ a zakládá se jiným způsobem. Skutečné vědecké zkoumání monstrozity a monster se zrodilo až v 19. století, vzpomeňme zde alespoň jednu knihu z té doby, a to *Histoire des anomalies de l'organisation* Isidora Geoffroy Saint-Hilaire.¹²

Teratologie sama o sobě je velice zajímavou vědou. Jako pro vědu studující vady pro ni byla v 19. století významná komparativní biologie, tedy porovnávání především jednotlivých druhů mezi sebou, ale i sledování vývoje. Pomocí těchto metod bylo možné vidět, jak se některé monstrozity ustanovovaly, nebo naopak to, co bylo považováno za normální, se postupem času začalo klasifikovat jako monstrózní, anebo ještě další možnost mohla být ta, že to, co bylo pro jeden druh normální, bylo pro jiný druh anomální. Důležitým bodem plynoucím z vědeckého přístupu byl také fakt, že teratologie měla konečně svůj reálný předmět. Jestliže středověk měl za monstra vymyšlené kreatury, tak 19. století považovalo monstra za reálné bytosti.¹³

Saint-Hilaire, ve své době jeden z nejvýznačnějších vědců v oblasti zkoumání normálního a odchylek od tohoto stavu, rozděluje dvě skupiny monster, které vypovídají o rozlišení monstrozit a monster, tak, jak o nich byla řeč výše. Jednou

---

¹⁰ Historie monster je samozřejmě daleko obsáhlejší, než se jí zde můžeme dovolit zmínit. Svoje místo má v různých oblastech, jak v medicíně, tak v literatuře etc. Obojí by jistě přineslo mnoho zajímavého. Stejně tak i přístup v jednotlivých dobách a prostředích se proměňoval, jestliže v Orientu byla monstra uctívána, pak v Evropsku a v Americe byla obětována. (Canguilhem, George. *La connaissance de la vie*, str., 223.)

¹¹ Tamtéž, str. 227.

¹² Kniha je dostupná elektronicky na internetu.

¹³ Tamtéž, str. 231.

skupinou jsou jednoduché monstrozity (monstruosités unitaires), druhou pak komplexní monstra (monstres composés). Jednoduché monstrozity jsou anomálie, které se mohou izolovaně vyskytovat v/na individuu, nebo mohou závažnějším způsobem napadat ono individuum. Neustále se ale pohybujeme na úrovni anomálií, které „se dějí“ jednomu individuu, které napadají jeden „subjekt“. Když se pak pokusíme vymezit komplexní monstra, nestačí nám klasifikace na úrovni něčeho, co se týká pouze napadení individua nějakou odchylkou. Komplexní monstra jsou podle Saint-Hilairea monstra složená z vícero subjektů, tzn. mají v sobě části z vícero individuí.¹⁴

Zkoumání týkající se monster má ve své době velký význam, a to hned z několika důvodů, jak předkládá i Canguilhem ve své knize: „*Jedna z jeho [Saint-Hilairea] formulací shrnuje: Neexistují výjimky z přírodních zákonů, existují výjimky ze zákonů přírodovědců. Nakonec je vsutku zajímavé, pokud dáme do vztahu koncepty anomálií a různost, a bude se to jevit o to zajímavější na konci století, v kontextu evolučních teorií.*“¹⁵ Samotná existence monster a různých anomálií má tedy zvláštní důležitost pro vědecké poznání své doby, a to především pro evoluční biologii.¹⁶ A budeme-li se snažit parafrázovat Saint-Hilairea, tak se musí zdát, že veškeré výjimky a odchylky od nějakého řádu přicházejí až s popsáním přírodního zákona. V další kapitole se podíváme blíže na konkrétní význam teratologie pro vědu ve své době.

3.1 Teratologie jako věda

Teratologie je vsutku zajímavou vědou i pro naše zkoumání.¹⁷ Jako věda, která do sebe musela absorbovat komparaci, pozorování vývoje jednotlivých vad, musela neustále provádět sebereflexi, prostřednictvím které musela měnit sebe sama.

---

¹⁴ Isidore Geffroy Saint-Hilaire, *Histoire des anomalies de l'organisation, Partie III*, str. 2. Elektronický zdroj: <http://books.google.cz/books?id=QQcAAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>
Pokud bychom chtěli nějaký příklad složených nebo komplexních monster, jsou to například zní dvojhlaví flivo ichové.

¹⁵ Canguilhem, George. *La connaissance de la vie*, str. 231. Část je citace z knihy Isidora Geffroy Saint-Hilairea *Histoire des anomalies de l'organisation*, tome 1, str. 33.

¹⁶ Samotná teratologie pak mohla vzniknout díky srovnávací anatomii a embryologii.

¹⁷ Prvním, kdo se zabýval teratologií jako experimentální vědou a kdo ji takto ustanovil, byl Camille Dareste (1822-1899). *š L'artiste du Moyen âge représentait des monstres imaginaires. Le savant du XIXe siècle prétend fabriquer des monstres réels. A l'instar de Marcelin Berthelot disant que la chimie crée son objet, Dareste proclame que la tératogenie doit créer le sien. Il se flatte d'avoir réussi à produire sur l'embryon de poulet la plupart des monstruosités simples, d'après la classification d'Isidore Geoffroy Saint-Hilaire, et il espère pouvoir parvenir à produire des variétés héréditaires.* Tamtéž, str. 231.

Hlavně na poli monstrozity a anomálií musejí být možné různé modifikace. U komplexních monster, jak je alespoň představuje Saint-Hilaire, je situace asi o něco komplikovanější. Pozoruhodnou oblastí navíc zůstává samotná klasifikace anomálií. Anomálie se nemusí příliš dotýkat životních funkcí organismu, stejně tak ale na druhou stranu mohou zásadním způsobem ovlivňovat život jedince. V tomto smyslu můžeme říci, že teratologie je vědou o anomáliích, nebo obráceně, teratologie je schopná vypovídat o tom, co je normální a co vlastně onu normalitu umožňuje, a tak se i vymezovat vůči tomu, co je již anomálií. Normalita organismu je spojená s funkčností organismu, tedy pokud organismus může fungovat „tak, jak má“, je normální, a zde už je jen krůček od toho říci, že funkce je spojená s organizovaností. Dokonce je možné tvrdit, že sama organizace, o které bude ještě řeč níže, je tím, co vůbec funkčnost či funkci organismu umožňuje, či co je její podmínkou.

Pokud bychom chtěli o anomáliích uvažovat tímto způsobem a vnímat tedy propojení mezi konstitucí organismu a možností jeho fungování, musíme dojít ještě k další vědě, jejíž pozoruhodný vývoj by odpovídal období, ve kterém se nyní pohybujeme. Tou vědou by byla fyziologie¹⁸ jako věda zkoumající funkci živých organismů. Canguilhem se ve své knize *Normal et pathologique* vyjadřuje o fyziologii jako o vědě, která nemá svůj předmět.¹⁹ Tím se chce říci, že jejím předmětem je něco, co je vlastně nějak neuchopitelné – není to nějaký stav věcí, ani to není nemoc, ale spíše to je proces, který se zkoumá, tudíž něco, co se neustále proměňuje. O fyziologii bude řeč ještě níže.

Vraťme se ale zpět k samotné teratologii. Důležitým jmenovatelem je pojem experimentální vědy (*une science expérimentale*), která v této době zažila svůj rozkvět a která má své neodmyslitelné místo právě u zkoumání anomálií. *Pokud je pokus veden dle experimentálního kódu s ohledem na to, co je vůbec možné, je nebezpečí, že hranice mezi experimentálním a monstrózním nebudou na první pohled rozeznány. Neboť monstrózní je jednou z možností. Nechtěli bychom zde mít imaginární monstrum, ale jsme si vědomi jeho dvojznačnosti. Mezi biology, kteří si*

---

¹⁸ Může se zdát, že dáváme příliš rychlé kroky, ale krok od teratologie k fyziologii jsme mohli provést díky následující úvaze: Canguilhem uvažuje fyziologii jako vědu o zdraví. Zdraví ale není pojem, který by odkazoval k nějakému stavu zdraví, ale k procesu šneustálého získávání zdraví. Uvažujeme-li zdraví tímto způsobem, je zřejmé, že zdraví musí být nahlíženo z pohledu jednotlivce, který se pokouší neustále získávat své zdraví, a nikoliv obecný stav, který má být udržován za všech okolností a podmínek. Takto zde máme jistě individuální snahu o neustálé získávání zdraví, které musí být propojeno s osobní normou a anomáliemi, které aktivním způsobem vstupují do života organismu. V této úvaze se pak nevyplývají ani jedno. Tedy fyziologie je vědou jak o funkci, tak o zdraví organismu, a tímto způsobem doplňuje i jistě zmíněnou teratologii jako vědu týkající se anomálií.

¹⁹ Pro srovnání viz *Normal et pathologique*, str. 137 a *Écrits sur la médecine*, kde tematizuje pojem zdraví v článku: *La santé: concept vulgaire et question physiologique*, str. 49.

vytváří svůj objekt, a těmi, co vyrábí lidská monstra až do podoby šašků, takových, jaké Victor Hugo popsál v knize *Člověk, který se směje*, je velký rozdíl. Měli bychom chtít, aby takový zůstal, ale nemůžeme tvrdit, že tomu tak opravdu bude.“²⁰ Vidíme, že vztah mezi experimentální vědou a teratologií je velice blízký, dokonce se může zdát, že jedno potřebuje druhé. Pokud si chce teratologie vytvořit svůj vlastní objekt zkoumání, nezbyvá jí nic jiného, než vydat se na cestu experimentu; stejně tak pro experimentální vědu může být oblast monster důležitým polem pro vlastní rozvoj. Na druhou stranu je tento vztah trochu problematický a nejednoznačný, ne vždy je totiž možné rozeznat jedno od druhého. Stejně tak je patrné, co znamená, že monstra jsou nyní předmětem vědy. Musí se zákonitě lišit od všech vymyšlených kreatur dob předešlých a zbavit je tak puncu vymyšlených příběhů.

Jak už jsme zmínili, jestliže se středověk zabýval monstry jako vymyšlenými bytostmi, věda v 19. století zkoumá reálné bytosti, a to jak uměle vytvořené, tak monstra stvořená přírodou. Kromě změny ve vnímání povahy monster se proměňuje i vztah k monstrům. „*Nevědomost starších měla monstra za rozmar přírody, věda současníků je má za rozmar učenců.*“²¹ Vidíme tedy, že osud monster se plně přizpůsobil potřebám vědy, která teď měla sílu samotná monstra „vyrábět“. Věda tak opustila stádium popisování a porozumění a sama začala zasahovat do přírodního děje a „vyrábět“ přesně to, co pak chtěla poznávat – sama si mohla vytvořit objekt svého poznání. Mohla tedy aktivně působit, vytvářet a mít moc. A pokud bychom chtěli navázat na naši otázku o vztahu vědy a jedinečného, tak bychom v tomto případě mohli říci, že si věda vytváří svoje vlastní individuum, aby se jím mohla zabývat. Jestliže dříve byla monstra chápána jako „nežitelná“ nebo neschopná života od přírody, tak v této době jsou v některých případech neschopná života, ale živá a vytvořená. Věda tak měla možnost sama zkoumat hranice žitelnosti a nežitelnosti, nebo lépe řečeno zkoumat to, co je ještě schopné života a co už ne.

V současné době²² se teratologie vzdává tužeb po vytvoření svého vlastního objektu a navrácí se ke zkoumání a popisování. „*Nejenže biolog dnes reálně nevytváří nic nového, ale také ještě ví proč. Geoffroy Saint-Hilaire chápe význam obojího, pochopil, že existují typy teratologické organizace dominující skrze zákony této organizace. Je to tak, že všichni kykloporé, od ryby po člověka, jsou organizováni podobně. Příroda, dodává ještě É. Wolff, používá vždy stejné*

---

²⁰ Canguilhem, George. *La Connaissance de la vie*, str. 233.

²¹ Tamtéž, str. 233.

²² Současnou dobou je míněna doba vzniku knihy *La connaissance de la vie*, tzn. 1965 a roky těsně před ní.

*mechanismy. Experimentátor nemůže za provaz tahat více, než příroda.*²³ Geoffroy Saint-Hilaire má tedy své místo i v relativně současné době, respektive jeho výzkumy mají svou důležitost i pro relativně současnou dobu, a to především díky jeho přístupu monstrům, která zkoumal. Sám si již uvědomoval, že umělé „vyrábění“ monster časem přestane být užitečné, protože možnosti jsou do určité míry omezené. Toto uvědomění ale mohlo vzniknout pouze se samotnou srovnávací biologií, která ho mohla připustit.

Stejně důležitou roli hraje pojem organizace. Mluvíme-li o teratologii, není možné, aby se nemluvilo také o organizaci, jejíž různé typy můžeme najít u různých typů monster, čímž je vlastně ale také možné najít hranice možnosti organizace. To, že si věda dokázala vytvořit svůj objekt, neznamenalo ještě, že by byla schopná zaručit žitelnost takového organismu, a spíše se ukázalo, že věda je schopna nalézt ony hranice žitelnosti. Živý organismus není schopný „vychýlení“ ze své struktury na dlouho, a proto stále platí, že v monstrech je život „slabý“ (*la vie est faible en monstre*). „*Nyní můžeme chápat, proč je život v monstrech tak slabý. Je to proto, že organismy jsou schopné vychýlení ze struktury pouze na krátký okamžik od začátku svého vývoje.*“²⁴ Na závěr můžeme tedy pouze zopakovat to, co už zde bylo řečeno. Porušení struktury, nebo „excentricita struktury“ není pro život dlouho udržitelná a můžeme tak říci, že ten závisí na určité struktuře jemu vlastní a nemění to ani snahy vědy vytvářet nové a nové organismy.

Jak jsme viděli, monstra je možné chápat jako bytosti, ve kterých se spojují všechny otázky procházející touto prací dohromady. Ukázali jsme, jak se proměnila role vědy v poznání a stejně tak i objekt poznání. Nyní se zaměříme blíže na jednotlivé části a dílčí otázky, kdy se nejdříve budeme věnovat analýze v poznání.

---

²³ Tamtéž, str. 235. Parafráze Étienne Wollfa je z knihy *La Science des monstres*, která vyšla v roce 1948. Étienne Wolff byl francouzský biolog a člen Francouzské akademie v d, jehož specializací byla experimentální a teratologická embryologie.

²⁴ Canguilhem, George. *La Connaissance de la vie*, str. 235.

4 Je poznání analýza?

Co se snažíme provést, když se pokoušíme poznat živé? Jak k němu máme a můžeme přistupovat? Můžeme ho rozebrat na části a říci: toto je to, co poznáváme? Můžeme říci, že já jsem jakási množina sestávající ze své ruky, hlavy etc.? Odpověď možná nebude tak samozřejmá, protože i když budeme nesouhlasit a říkat, že já nejsem pouze svojí rukou a hlavou, které se shodou okolností ocitly ve své blízkosti, tak co tedy vlastně jsem?

*„Poznání je sice analýza, ale nemůžeme přeci jen zůstat pouze u ní. Rozkládat, redukovat, vysvětlovat, identifikovat, měřit, porovnávat je určitě prospěšné pro inteligenci, jelikož je ztrátou pro radost.“*²⁵ Canguilhem si na začátku své knihy *Connaissance de la vie* klade palčivou otázku, jak uchopit „živé“, jak popsat, a tedy poznat? Respektive, ptá se ještě lépe, a to: znamená vlastně popsat to samé, co poznat? Jsme jistě schopni dát výčet popisovatelných znaků, ale je tento výčet dostatečný pro poznání? A může nám analýza stačit pro poznání živého? Musíme měřit, redukovat, ale i zobecňovat a „identifikovat“ jedno s druhým a roztrždit pro naše potřeby.

Pokud se budeme snažit uvést otázku ze začátku *Connaissance de la vie* do kontextu Canguilhemovy filosofie, můžeme ji ještě více generalizovat a upozornit na to, že to bude vždy otázka týkající se vztahu vědy a živého. Neptá se pouze po možné analýze a poznání živého, ale i po tom, zda nám vědecké poznání živého stačí pro jeho skutečné poznání. Zda vlastně žijeme život vědeckého diskursu. Ať už je odpověď jakákoli, zajímavější jsou konsekvence této otázky. Co by to znamenalo pro vědu jako takovou, pokud by odpověď byla ano, a co by to znamenalo, pokud by odpověď byla ne. Respektive, jak se samotná věda proměňuje, pokud přinejmenším odmítneme analýzu živého jako dostačující. Canguilhem sám na dalších řádcích zdůrazňuje, že když se snažíme poznat/popsat živé, není to živé ve substantiální formě, nýbrž živé, které nějakým způsobem existuje a které se utváří ve vztahu k milieu. *„Poznání konkrétně spočívá v hledání bezpečí prostřednictvím redukování překážek, v konstruování teorií přízpusobení. Je tedy obecnou metodou pro přímé nebo nepřímé rozřešení napětí mezi člověkem a prostředím. Ale pokud poznání definujeme takto, znamená to, že jeho smysl nalezneme v jeho účelu, který člověku dovoluje nový*

---

²⁵ Canguilhem, George, *La connaissance de la vie*, str. 9.

*vztah se světem, novou formu a novou organizaci svého života.*²⁶ Máme tu hned několik požadavků, které podle Canguilhema musí popis organismu splňovat a kdy se nemůžeme spokojit s pouhou analýzou daného stavu. Naším cílem je spíše naopak zohlednit konkrétní organizaci živého v jeho fluiditě, v jeho schopnosti změny. Otázkou zůstává, co z toho plyne pro poznání. Poznání se snaží vést nás k něčemu stálému, uchopitelnému a obecnému, k nějakým pravidlům, která nám ukazují, jakým způsobem je něco možné. Živý organismus ale nemůže nikdy splňovat tento požadavek obecnosti. *„Živé formy jsou celky, jejichž smysl leží ve snaze se takto i realizovat [jako celky] v konfrontaci s prostředím. Mohou být pochopeny ve vizi, ale nikdy ne odděleně ve svých částech. Dělit totiž v krajním případě - a vzhledem ke své etymologii - znamená vytvářet prázdno, a nakolik je forma pouze nějakým celkem, nemůže být ničím vyprazdňována.*²⁷ Popis singulárního by tedy měl nějakým způsobem zohledňovat, odkud tento živý organismus přišel a jaké jsou další možnosti jeho vývoje. Nabízí se i závěr, že prostředí je jedním z individualizujících prvků a vztah živého s prostředím je pak to, co musíme zkoumat. Živé se realizuje ve svém vztahu k vnějšímu, k prostředí a k jeho možnostem. Určuje se tím, kde je, a tím, čím je vybaveno. Máme zde úplnost života, kdy se musíme vyhnout předběžným popisům a generalizacím.²⁸ Na tomto místě se nám také nabízí navázat pojetím fyziologie u Clauda Bernarda.²⁹ To, co musíme podle Bernarda zkoumat, jsou vztahy částí organismu, nikoli pouze suma částí, ze kterých je složen, nicméně ani tento nárok nevyklučuje užitečnost poznání jednotlivých částí. Speciální uspořádání, syntéza může generovat ojedinělé projevy, a je to tedy především tento způsob spojení všech částí, který je daleko důležitější než jejich funkce vytržená z celku.³⁰ Nyní se podíváme blíže

---

²⁶ Tamtéž, str. 12.

²⁷ Tamtéž, str. 14.

²⁸ Pro úplnost si zde dovolueme ud lat poznámku o fyziologii, kterou se Canguilhem zabývá. Fyziologie je podle Canguilhema v da/nev da, která sice musí aplikovat n jaká pravidla, musí mít metodologii, ale problém je zde s objektem jejího zájmu, což je živý organismus, který má možnost neustále se proměňovat. Podle jeho funkce a jeho tendencí se proměňovat se musí proměňovat i metoda, která je aplikovatelná. Fyziologie se tedy musí umět přizpůsobit změně a novým normám, které si organismus vytvoří. Chápeme-li fyziologii jako vědu, která zkoumá funkci orgánů, tak musí umět také uchopit onen pohyb, který se děje u živého organismu. Fyziologie tedy není pouze deskriptivní věda, protože nemá žádný stabilní objekt popisu, to, co je pro ni důležité, je především nějaký proces i pohyb, který je ale vždy charakteristický pro každý živý organismus.

²⁹ U Clauda Bernarda se poprvé objevuje šmilieu interieurů, pojem, který pak vešel ve známost jako homeostáze.

³⁰ Canguilhem dále ve své knize pojednává o vztahu mezi strojem a organismem, kdy jako hlavní rozdíl mezi organismem a strojem je ten, že stroj je omezený svým ustrojením a cílem. Organismus má možnost přizpůsobení se a nemusí už kvůli být specifický cíl, kterému je věnován. Tato možnost přizpůsobení se odehrává tak, že je schopný se přizpůsobit prostředí a situaci a proměnit tak i své vnitřní uspořádání a své životní záměry. Pokud by nějaká část přestala adekvátně fungovat, je organismus schopný (alespoň v některých případech) fungovat dál tak, že jiný orgán převeze funkci onoho poškozeného. (Machine et organisme)

na koncepci Clauda Bernarda a jeho experimentální medicínu.

4.1 Experimentální medicína jako odraz živého

Pokud budeme mluvit o experimentální medicíně, není možné opominout jméno Clauda Bernarda, který je jejím zakladatelem a který zavedením pojmu „experimentu“ přináší do medicíny úplně nový prvek. Nejdříve ale zmiňme obecnější vysvětlení a pojetí vědy podle Clauda Bernarda. Claude Bernard ve své knize *Principes de médecine expérimentale* provádí základní rozdělení vědy na observační a experimentální. Při tomto rozlišení věd je pak důležité zmínit, že medicíně bylo vždy rezervováno především stadium „observační“, kdy lékař musel být zdatný v popisu živého. „V každé vědě jsou dvě rozdílná stadia, která musíme uvažovat. Jsou to: 1) stadium vědy jako observační; 2) stadium vědy jako experimentální. Tato dvě stadia jsou nutná a absolutně podřízená jedno druhému. Věda nemůže nikdy dosáhnout experimentálního stadia, aniž by neprošla observačním stadiem.“³¹ Podle Clauda Bernarda by si tedy věda měla projít oběma stadii. Jaký je ale mezi nimi rozdíl? Stadium observační je pasivní, nic nového nevytváří, jenom popisuje a skládá obecné zákony a pravidla. Hlavním znakem je tu ona obecnost a možnost vytvářet pouze obecná pravidla a třídit a dojít tak pouze k popisu. Do tohoto stadia také spadá analýza, o které byla řeč výše.

Naproti tomu stadium experimentální je daleko zajímavější. Toto stadium je aktivní, ovládající, pracující s konkrétním objektem a nezávislé na „teoretickém postoji“ vědce.³² Pokud budeme toto rozdělení aplikovat na medicínu, tak ta byla vždy na úrovni observační vědy, jak už bylo řečeno. Jako experimentální se ustanovuje až s Claudem Bernardem. Tento obrat v medicíně by mohl mít dalekosáhlé důsledky i dále v naší práci. Canguilhem, který se narodil pár let po smrti Clauda Bernarda, jej hojně cituje, a když kritizuje „popisující přístup“ ve vědě, tak je to právě Bernard, ke kterému se vrací a jehož metody vyzdvihuje.

Experimentální medicína, tak jak o ní mluví Claude Bernard, je úzce spojena s tím, jak Bernard uvažuje o životě a vitálních principech života, a to už jen proto, že experimentální medicína není nějakou ideální vědou, která pracuje s obecnými

---

³¹ Bernard, Claude. *Principes de médecine expérimentale*. Paris, PUF, 1987. ISBN: 2-13-040135-X; str. 2.

³² Tamtéž, str. 30. Experimentální medicína se tak může rozvinout jako šnešobní v da ve smyslu p esného zkoumání, které není nijak závislé na postoji pozorujícího, ani na systému nebo doktrínách.

závěry, ale naopak jejím polem působnosti jsou vždy konkrétní příklady. Je sice neosobní ve smyslu toho, kdo pozoruje, ale na druhou stranu osobní ze strany toho, kdo je pozorován.³³ Nebudeme zde uvádět podrobný výklad experimentální medicíny, jak ji Claude Bernard představuje především ve svých spisech *Principes de médecine expérimentale* a *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale*, spíše se zaměříme pouze na body, které jsou relevantní k našemu tématu.

4.2 Fyziologie a poznání

Poznání neživých těles (les corps bruts) a živých organismů (les corps vivants) má do určité míry podle Clauda Bernarda podobné rysy, ale liší se v jednom zásadním bodě. Živé organismy jsou daleko komplexnější a různorodější než ostatní neživá tělesa. Na určité úrovni jsou si jak neživá příroda, tak živé organismy podobné a je zcela na místě na ně aplikovat stejné postupy poznání, ale v určitém bodě se musí začít rozcházet. „*Neboť fyziologovým hlavním zájmem je určit základní podmínky fyziologických fenoménů a držet jejich přirozenou podřízenost, aby chápal a následně sledoval různé kombinace v mechanismu, které jsou tak rozmanité, jako živočichové sami.*“³⁴ Předmětem zkoumání u živých organismů jsou jak jednotlivé části (phenomènes physiologiques/les phenomènes de la vie) – tím se toto poznání podobá i poznání neživých těles –, tak jejich spojení a také jejich vnitřní hierarchie³⁵ a uspořádání. Opět toto zkoumání podléhá variabilitě. Variant propojení a uspořádání těchto fyziologických fenoménů je tolik, kolik je variant živočichů. Pokusíme se shrnout několik důležitých bodů pro fyziologii tak, jak ji chápe Claude Bernard.³⁶ Předně jsou zde dva kroky, na které se musí fyziolog zaměřit: 1) analýza a 2) syntéza. Každý z těchto dvou kroků má svou specifickou důležitost. Provádí-li se analýza,

---

³³ Tamtéž, str. 31.

³⁴ Bernard, Claude. *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale*, Paris, Le Monde ó Flammarion, 2010. ISBN: 978-2-0812-2680-7, str. 120.

³⁵ Co se týče hierarchie, tak tím Bernard míní pouze to, že ne každý orgán má stejnou důležitost: *šEn effet, dans les organismes complex, l'organisme de la vie forme bien un cercle fermé, mais un cercle qui a une tête et une queue, en ce sens que tous les phenomènes vitaux n'ont pas la même importance quoiqu'ils se fassent suite dans l'accomplissement du circulus vital.* tamtéž, str. 120. Claude Bernard k vysvětlení hierarchie používá urobora, kruhu, který má ale nejen začátek a konec a který dává smysl v uzavřené cirkulaci.

³⁶ Claude Bernard rozlišuje mezi medicínou a fyziologií na jedné straně a ostatními vědami jako je chemie, fyzika na straně druhé. Fyzik a chemik zároveň hlijí v tom, co zkoumají. Jsou součástí svého výzkumu a nemohou pouze švystoupit z tohoto prostředí a zkoumat izolovaně jen prvky pro ně samé, aniž by je nějak vztáhli ke kontextu. Naproti tomu lékař/fyziolog je vždy vně pozorovaného a vidí první šeleky, který se bude snažit pochopit. Z toho také plyne onen důraz na šeleky (l'ensemble), který je to, co nás zajímá, i když provádíme analýzu jednotlivých částí.

nesmíme se domnívat, že lze zůstat pouze u ní. Analýza má sloužit pouze k zjednodušení práce a k pochopení toho, co se v organismu odehrává. „Fyziolog a lékař nemohou nikdy zapomenout, že živé jsou formou organismu a individualitu. (...) fyziolog je veden k tomu, aby připustil harmonickou konečnost a předurčenost v živém [organizovaném] těle, jehož všechny jednotlivé činnosti jsou jednotné a stejnoměrné jedna s druhou. Je tedy třeba uvědomit si, že jestliže rozkládáme živý organismus na jednotlivé a izolované části, je to pouze pro jednoduchost experimentální analýzy, a ne pro to, abychom je uvažovali odděleně. Je vždy zapotřebí ji [fyziologickou vlastnost] vztahovat k celku a docházet k definitivním závěrům pouze ve vztahu k jejím účinkům v tomto celku.“³⁷ Na tomto citátu z knihy *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale* je možné ukázat všechny klíčové body, které jsou podle Clauda Bernarda důležité pro fyziologii: 1) živý organismus je individualita; 2) v těle živého organismu můžeme najít jakousi harmonii mezi jeho jednotlivými částmi a následně pak i finalitu/účelovost živého organismu;³⁸ 3) pokud dekomponujeme organismus, tak jen pro snazší analýzu; 4) vždy musíme vidět celek a vztahy mezi jednotlivými částmi nesmíme vnímat jako definitivní.

Novum, se kterým přišel Claude Bernard, je především jeho experimentální analýza v medicíně a fyziologii. Domnívá se, že je možné provádět u živých organismů stejné analýzy jako v neživé přírodě. Kritizuje tak vitalismus,³⁹ který odmítal experimentální přístup právě díky tomu, že organismus je třeba nahlížet jako celek. S tímto tvrzením žádný větší problém nevyvstává, ale Claude Bernard odmítá nemožnost této experimentální metody a přitom zachování zřetele na organismu jako celku, kde jednotlivé části zůstávají vždy pospolu. Čili z toho plyne, že i živý organismus je podle Clauda Bernarda možné poznávat jako neživý, pouze nesmíme zapomínat, že poznáváme právě živý organismus, který na nás klade ještě další nároky.⁴⁰

---

³⁷ Tamtéž, str. 121-122.

³⁸ O finalitě, o které zde mluví Claude Bernard, budeme je-ť pojednávat níže u koncepce Francois Jacoba, který se, stejně jako Claude Bernard, domnívá, že v živém organismu je přítomná určitá finalita.

³⁹ O vitalismu dále. Mezi prvními pak jmenuje Cuviera.

⁴⁰ Tamtéž, str. 122.

4.3 Věda obecná

Když Claude Bernard mluví o syntéze, uvažuje o ní dvojnásobně: 1) jako o dokonalé syntéze (*synthèse ideale*) a 2) jako o životní syntéze (*synthèse vitale*). Obě dvě syntézy vznikají v návaznosti na analýzu. Ideální nebo dokonalá syntéza pak vzniká, nebo spíše by mohla vzniknout pouze tím, že dáme dohromady izolované části těla bez jakékoliv další přidané hodnoty. Ale tato syntéza není dostačující, protože jednotlivé části v sobě nemají vlastnosti celku. Z toho důvodu je potřeba provést životní syntézu, která bere v úvahu právě ten konkrétní celek, který nastal, a jednotlivé části tak nacházejí svůj smysl ve vytvoření celku.⁴¹ „(...) jejich jednota [fyziologických fenoménů] vyjadřuje něco víc než nástavbu k jejich separovaným vlastnostem.“⁴² Způsob spojení a samotný fakt onoho spojení je to, na co je třeba brát ohled, daleko více, než samotné charakteristiky jednotlivých částí, které vyvstanou při analýze.

S rozdílem mezi těmito dvěma syntézami souvisí i rozdíl mezi obecností vědy a specifičností fyziologických fenoménů. „*Fyziolog a lékař musí tudíž vždy uvažovat organismus v jeho jednotě a v jeho detailech, aniž by ztratil z pohledu speciální vlastnosti všech dílčích fenoménů, jejichž výsledkem je konstituování individua. Avšak dílčí fakta nejsou nikdy vědecká: jedině generalizace může konstituovat vědu.*“⁴³ Zde se tedy dostáváme k důležitému bodu. Fyziologie se zdá být ideálním příkladem vědy pro naši otázku. Na jednu stranu je to pořád věda, na druhou stranu se musí vyrovnat s konkrétním živým organismem, a tím zde vyvstávají i rozdíly, uvažujeme-li fyziologii a vědy jako je fyzika nebo chemie.⁴⁴ Claude Bernard ale říká jasně, věda může být pouze to, co je obecné, čili obecná pravidla a zákony a pozorování, která sice vznikla na základě konkrétních pozorování, ale posléze byla zobecněna. Ovšem, když čteme dále jeho text, tato pozice se nezdá být tak striktní a jednoznačná, jak by se mohlo na první pohled zdát. Pokud zobecníme, získáváme

---

⁴¹ Tamtéž, str. 124. Claude Bernard třetí podotýká na poslední stránce, že vlastnosti vodíku a vlastnosti oxidu ze sebe je třeba odlišovat. Ta se vytváří z jejich sloučením.

⁴² Tamtéž, str. 124.

⁴³ Tamtéž, str. 124.

⁴⁴ Pro úplnost pojetí fyziologie Clauda Bernarda je ale třeba zmínit, že se sám domnívá, že to, co označuje pojmem švitální fenomény, vitální/životní syntéza, jsou pouze provizorní označení a domnívá se, že postupem času bude možné i tyto fenomény převést na fyzikálně-chemické analýzy. Tomuto se pak přiblížili biologové ve dvacátém století a do jisté míry také Jacob, který sice odmítá, že by byly dostatečné pouze fyzikálně-chemické analýzy pro naše poznání živého, zároveň ale nepodporuje ani žádné formy vitalismu a přichází tak s novou koncepcí, viz níže.

nějaké ideální příklady.⁴⁵ Pak vzniká nebezpečí, že takto „získaná“ či vzniklá věda, která je generalizací konkrétních příkladů, bude odtržená od reality. Toto nebezpečí je tím větší, mluvíme-li o medicíně.⁴⁶ Je tedy zřejmé, že si jak medicína, tak fyziologie musí zachovávat určitý vztah i k oněm konkrétním elementům a posléze k individuu, o kterém mluvíme. Claude Bernard dokonce výrazně kritizuje toto zobecňování na poli medicíny: „Vskutku, lékař není lékařem obecných organismů [des êtres vivants], ani lékařem lidského druhu, ale je lékařem konkrétního člověka, a ještě navíc lékařem konkrétního člověka v jistých chorobných okolnostech, které jsou speciální a které konstituují to, co nazýváme jeho idiosynkrazie.“⁴⁷ Medicína tedy nemůže být medicínou obecného člověka, ani se nemůže zabývat obecnými nemocemi. A ani nemůže být odtržená absolutně od reality, což hrozí při generalizaci. Fyziologie a potažmo i medicína se tak nacházejí na rozcestí či v bodě, kdy je třeba jak brát v potaz obecné zákony jako určitou zpětnou vazbu našeho zkoumání, jako míru, ke které je třeba se nějak vztáhnout, tak na druhou stranu nezapomínat na to, že nás přímo nezajímají tyto zákony, ale to, jak specificky jsou realizovány. Lékař se tedy musí vždy zabývat tímto specifickým, které určitým konkrétním způsobem vyplňuje obecný zákon, ale v posledku se nedá generalizovat.

V následující kapitole se budeme zabývat právě tímto jedinečným, které nelze nijak generalizovat. Postupujeme tak dále v našich zkoumáních od vědy k organismu, který nás vposled nejvíce zajímá.

---

⁴⁵ Stejně jako když provádíme syntézu pouze na základě vlastností jednotlivých elementů. Canguilhem ve své knize *Connaissance de la vie* a jindy podobně u Bergsona zmíní, že Bernardova *Introduction de l'étude de la médecine* má stejnou důležitost v oblasti vědy o život jako Descartova *Rozprava o metodě* v oblasti vědy abstraktních (str. 19). A podobně tuto jeho specifickou vlastnost připomínáme nyní vidět.

⁴⁶ Tamtéž, str. 125.

⁴⁷ Tamtéž, str. 125.

5 Singularity

Singulární či jedinečné bytí – pojem, který používá Lamarck, ale který nalezneme právě i u Canguilhema, u kterého singulární bytí hraje důležitou roli.⁴⁸ Jedinečné v sobě nese epistemologickou hodnotu a klade také speciální důraz na způsob našeho poznávání. Jestliže naším polem poznání byly obecné zákony a snaha pochopit fungování systému, tak jedinečné přichází s novým a dalším nárokem. Jedinečné má v historii poznání své specifické místo a působí téměř až magneticky na „učence“ již od doby Descarta.

Diderot ve svém článku z Encyklopedie „*Qu'est-ce que l'animal*“ ukazuje problematičnost otázky, která se ptá na povahu živočicha. „Co to je živočich?“ ptá se Diderot. Není pochyb o tom, že většina snah končí v obecných a vágních popisech a čím víc se snažíme najít nějaký způsob, jak něco o živočichovi říci, tím jasněji narážíme na problémy a další otázky, které s touto velkou otázkou souvisí a u které vyvstává i problém „jedinečného“ a znervózňující otázka: „co s ním“.⁴⁹ Zdá se, že jedinečné je nutno chápat jako nějaký kontrapunkt k obecnému, jako něco, co se vzpírá tomu být generalizováno a uchopováno skrze obecné zákony. Tím se nám tedy rodí dvojice: jedinečné / obecné, která udržuje dynamický vztah. „*Přece jestliže se fyzikální nebo organické singularity zdají být tak významné, tak jedinečně důležité pro poznání přírody, je to proto, že slouží k popření významu systému, způsobují představu, že se mohou [singularity] konstruovat donekonečna.*“⁵⁰ Tady můžeme vidět, v čem je moc singularit. To, co je na singularitách tak přitažlivé a proč se jimi zabývá naše poznání, je možnost „napadnout“ důležitost systémů a řádů. Singularity do systému nezapadají, ale naopak se mohou snažit ho vytvářet. Což je dalším důležitým prvkem, o kterém ještě bude řeč níže. Singularity nemohou být pasivní

---

⁴⁸ Lamarck za jiná svou knihu *Histoire naturelle des animaux sans vertèbres* takto: *š Les animaux sont les êtres si étonnants, si curieux et ceux sur-tout dont je suis chargé de faire la démonstration sont si singuliers par la diversité de leur organisation et de leurs facultés, qu'aucune des moyens propres à nous en donner une juste idée et à nous éclairer le plus à leur égard, ne doit être négligé.* Elektronický zdroj: <http://www.biodiversitylibrary.org/item/47431#page/25/mode/1up>. Jifi u Lamarcka (174461829) m fleme tedy najít údiv nad šjedine nýmõ flivo ichem a vztafení do kontextu spolu s organizací. Otázku po tom, co je to flivo ich, si v-ak jifi p ed Lamarckem kladl Diderot (171361784).

⁴⁹ Stejn jako u Lamarcka, tak i u Diderota najdeme údiv nad flivým. Zajímavým pohledem p isp je i Buffon (170761788) ve své knize *Histoire naturelle général et particulière*.

⁵⁰ Canguilhem, George. *Étude d'histoire et de philosophie des sciences*, str. 213.

součástí systému, který je již zkonstruovaný rozumem, naopak jsou aktivitou, která utváří, mění, realizuje se, a tím mohou ony samy systém vytvářet (pokud nějaký existuje). „Mezi přírodovědci je populární odsuzovat „systémy“ a vychvalovat „metody“, kritizovat redukování různorodých jsovcen skrze jejich referenci k nějakému jedinečnému vztahu. Z tohoto úhlu pohledu spočívá blahodárnost singulárního v jeho schopnosti vymanit se ze systému, který ho [singulární] nemůže přijmout, v jistotě, že vyplývá [singulární] z rezistence přírody, která produkuje ono singulární, a v nechání se spoutat pravidly a zákony. Proklamuje příroda svoji divokost skrze singulární?“⁵¹ Singulární nemůžeme nikdy postihnout výčtem vlastností a zařazením do druhu, jedinečné tento druh překračuje a nárokuje si svoji vlastní specifickou existenci. Někakým způsobem je izolováno – jedinečné či singulární je vždy samo. Ale co je tato jedinečnost, respektive co vytváří jedinečnost jedinečného? Budeme-li se snažit poznat singulární nebo jedinečné, tak se tak nejspíš nestane, pokud se budeme snažit pouze popisovat. Otázkou ale zůstává, proč se nám nepodaří poznat singulární pouze tím, že ho popíšeme, a zda je to vůbec pravda? Jinými slovy, proč se vlastně vůbec domníváme, že je nedostačujícím prostředkem poznání popis a zařazení do druhu a tím vymezení živého? Zdá se, jako by ono jedinečné nějakým způsobem druh, obecné zákony a popisy negovalo, nějak z nich vystupovalo a provádělo vlastní varianty. Ale pokud je tak nesamozřejmě vystoupit z mezí druhu a obecných zákonů, jak to, že si jsme skoro stoprocentně jisti, že to je nedostačující? Ať už bude odpověď jakákoliv, tak je jasné, že otázka spojená s jedinečným je neodlučitelně spojená i se samotným živočichem, o kterém byla řeč v úvodu této kapitoly.

Stejně tak bychom mohli ještě připomenout vztah mezi monstry a živým. Jak jsme říkali na začátku, není možné, aby byla monstra nějakých minerálů. Monstrózní bude vždy něco živého (myslíme-li ono monstrózní kvalitativně, nikoliv velikostně). V kontextu singularit se zdá, že by právě monstra mohla být oním nárokem a jistotou, proč by jedinečné mělo mít svou roli v poznání. Pokud ale budeme tvrdit, že monstra mohou být naší jistotou a ospravedlněním důležitosti apelu na singulární, tak to ale ještě stále neřeší otázku, jaká je povaha onoho singulárního. Je vůbec něčím pochopitelným? Nebo je úplně mimo možnost porozumění? A samozřejmě bychom také neměli tvrdit, že jedinečné získává význam pouze v momentě, kdy mluvíme o monstrech.

---

⁵¹ Canguilhem, George. *Étude d'histoire et de philosophie des sciences*, str. 213.

5.1 Singulární jako jedinečné a singulární jako izolované

Pojem singulárního zatím nemáme jasně vymezený. Respektive volně přecházíme mezi singulárním a jedinečným, specifickým, ale není jasné, co se skrývá pod tímto označením. Canguilhem se ve svém textu *„Du singulier et de la singularité en epistemologie biologique“*⁵² zabývá právě touto otázkou, kdy odkazuje k Buffonovi. *„Tím, že Buffon identifikoval singulární na jedné straně s jedinečným a na druhé straně s izolovaným, rozeznal dva významy tohoto adjektiva, výlučný a dělicí, kvalitativní a kvantitativní.“*⁵³ Chceme-li tedy uchopit singulární, tak vymezení tohoto pojmu je 1) jedinečné a 2) izolované, což, jak přesně Canguilhem vymezuje, je rozdělení jak kvalitativní, tak kvantitativní. Na jednu stranu se nějak vymezuje obsahově, na druhou stranu také co do „počtu“ vůči ostatním – je samo, pročež, jak se zdá, není možné redukovat takovýto živý organizmus na pouhou složku v systému.

Canguilhem nechce tvrdit, že rozdělení druhů postrádá svůj smysl, a ještě méně by chtěl toto rozdělení zrušit. Naopak „singulární“ či „jedinečné“ bytí má svoje místo i v taxonomii. *„Singulární je samo, protože je odlišné od všeho ostatního, singulární je samo, protože je separované. Je to koncept bytosti bez konceptu, nakolik je [tato bytost] pouze sama sebou, nedovoluje, aby ji bylo cokoli připisováno“*⁵⁴ Singulární tedy může odkazovat pouze samo k sobě a Canguilhem dále pokračuje: *„(...) Je to tak, že musí být odděleno [singulární] od výjimečného, které [výjimečné] nenarušuje druh, ale pravidlo druhu, pravidlo je zde průměr, který je brán za normu.“*⁵⁵ Vidíme tedy, že to, čím se jedinečné stává jedinečným, není jeho anulace příslušnosti k druhu, ale spíše jeho modifikace a singularizace jeho vlastního druhu. Singularita vzniká originálními možnostmi existování. Zároveň se ale musíme také vyvarovat neurčitosti a nekonečného negování v popisu jedinečného. Jedinečné

---

⁵² Tamtéž, str. 2116225.

⁵³ Tamtéž, str. 214. Canguilhem zde odkazuje k Buffonov *Histoire naturelle des quadrupède*. Kniha je volně dostupná elektronicky: <http://archive.org/details/histoirenaturell03lacc>.

⁵⁴ Tamtéž, str. 214. Pokud pojem singulárního odkazuje pouze samo k sobě, můžeme se opět vrátit na chvíli k monstrum. Zde je totiž zajímavý jistě pouhý fakt, že něco jako monstrum může i v obecné existovat. Respektive jak je možné klasifikovat něco jako monstrum? Co je definováno, je fakt, že i v momentě, kdy mluvíme o šchybě, musíme odkazovat ke konkrétnímu organismu. Pokud je možné, aby existovalo něco jako singulární, tak i vekeré anomálie mohou být možné jako singulární a chyby musí být chybami pouze ve vztahu k jedinečnému organismu. Obecná chyba v programu postrádá smysl.

⁵⁵ Tamtéž, str. 214.

tedy není popřením nebo zrušením druhu, ale spíše jeho konkrétním vyplněním. Jedinečné tedy nějakým způsobem překračuje hranice druhu, tzn. překračuje hranice obecného a nachází své vlastní určení. Do určitého bodu je v opozici s obecným určením, ale také se nevzdaluje naprosto, je pouze konkrétní variací na obecná pravidla.

Canguilhem rozlišuje dvojí: singulární a zvláštní (l'extraordinaire). Pokud o singulárním platí, že si vytváří svůj vlastní druh, kam patří, tak o „zvláštním“ bude platit, že je variantou zvláštnosti v rámci pravidel druhu. *„Děje se tak vzhledem ke konceptům, které uvažujeme jako typy nebo zákony přírody, kdy se ve zkušenosti setkáváme se singulárním; a vzhledem ke zvykům vnímání, kdy se nám příroda jeví tak, jakoby obsahovala výjimečné věci.“*⁵⁶ Zvláštní podle Canguilhema odpovídá nějakému vyšínutí z pravidel, obecných zákonů, kdežto singulární samo sebe konstituuje a ustanovuje. „Zvláštní“ se bude týkat vždy nějaké části živého, ale nepostihuje jej jako celek.⁵⁷ „Zvláštní“ by tedy bylo pouze něco, co se odchyľuje od normy, ale pořád zůstává poznatelné jako člověk, pes etc. Na druhou stranu, pokud si vzpomene na začátek kapitoly a odkaz k Lamarckovi, je možné se domnívat, že se singulární a „zvláštní“ mohou do jisté míry překrývat, popřípadě potřebovat. *„O několik stránek dále⁵⁸ to jsou živočichové obecně, kteří jsou popsáni jako singulární jsoucna (êtres singuliers), protože podle Lamarcka se ještě nenacházíme ve stadiu, kdy bychom mohli podat nějakou obstojnou definici toho, co konstituuje živočicha.“*⁵⁹ Podle toho, co říká Lamarck, by se mohlo zdát, že každý živý organismus je singularitou, protože nejsme schopni podat žádnou definici toho, co by živočich (živý organismus) měl být. Stejněmu problému se pak věnuje i Diderot ve svém textu. Z dalšího textu takto striktní vymezení není jasné, respektive je otázkou, jestli můžeme říci, že každý živý organismus je singularitou, nebo pouze ten, který se zatím vymyká z možnosti být zařazen do nějakého druhu. Z čehož by pak plynulo, že míra poznání může redukovat singularity. Ovšem pro naši otázku je tato distinkce možná

---

⁵⁶ Tamtéž, str. 214.

⁵⁷ Budeme-li se snažit vztáhnout rozdíl mezi zvlá-tním a singulárním (jedine ným) na monstra, o kterých jsme psali vý-e, mohli bychom asi íci, že podle rozd lení Saint-Hilaira by jednoduché monstrozity odpovídaly zvlá-tnímu. Stejn jako zvlá-tní postihují n jakou ást. Monstra by pak mohla odpovídat singulárnímu. Z stává ale otázkou, zda Canguilhem chce tvrdit, že každý živý organismus je n jakým zp sobem singulární, nebo pouze ur itý organismus je singulární, pokud opravdu nezapadá do n jakého druhu.

⁵⁸ Canguilhem tím myslí stránky Lamarckovy knihy *Histoire naturelle des animaux sans vertèbres*.

⁵⁹ Tamtéž, str. 211.

méně důležitá, než se zdá být, protože to, co nás zajímá, je: co vytváří onu jedinečnost (co je touto jedinečností) a jak je možné „něco jedinečného“ poznat.

5.2 Epistemologie singularit

Canguilhem ve svém textu rozděluje dvě období – prebiologické a biologické. Milníkem v čase jsou pak Lamarck a Bichat, od kterých se počítá biologické vědění. U obou těchto autorů již můžeme nalézt pokus o klasifikaci a „práci“ s řádem. „Na druhou stranu se zdá být nesporné, že prostřednictvím exotismu a naturalismu, v té době aktuálních, představovaly principy zoologických děl v renesanci pouze sbírky singularit.“⁶⁰ Před jakoukoliv klasifikací tedy můžeme nalézt pouze jakési pojmenování živočichů, které sloužilo k jejich rozeznání, ale nevypovídalo nic o příbuznosti některých živočichů mezi sebou. „Klasifikace před klasifikací“ zahrnovala pouze názvy a jména bez dalšího upřesnění, kam živočicha zařadit.

Postupně tedy nastává a musí nastávat pomalá redukce singularit podle podobností, které mají mezi sebou. Z jedinečných organismů, které nebyly ničím jiným než konkrétním blíže nezařazeným živočichem, se stávají druhy. Toto stávání se druhem ovšem nevede k „znehodnocení“ samotného pojmu singularita, popřípadě ke zmenšení významu pro poznání, a to i z důvodu, že singularity se mohou proměňovat. Nové objevy mohly vést k novým náhledům na jednotlivé druhy, k novým přeorganizováním jednotlivých druhů⁶¹ a k vymezení zase jiných singularit. V tomto procesu mají své důležité místo i monstra. „Nakonec je to konflikt analogických redukcí, které křížením iniciují nové koncepty, získané interpretací nových pozorování.“⁶² Klasifikace mohla tedy přinést nové poznání a nový pohled na podobnosti, stejně jako mohla vyjevit nové prvky, které bylo třeba registrovat a poznávat.

Vidíme, že slova, která se opakují, když se pokoušíme říci něco o singularním, jsou jedinečný, nový, zvláštní, jiný etc. Vesměs to jsou slova označující nějakou

---

⁶⁰ Tamtéž, str. 216.

⁶¹ *šL'hydre d'eau douce, singularité fameuse, comme les pucerons parthénogénétiques de Bonnet, comme le corail de Peyssonnel, avait remis en question les divisions traditionnelles du monde organique, les visions hiérarchiques du monde et même de la société, dans la mesure où la question de la génération, liée à la question du mélange des espèces ou à celle de la monstruosité, pouvait sans incohérence conduire un Diderot à écrire, dans Le rêve de D'Alambert : Voyez-vous cet oeuf ? C'est avec cela qu'on renverse toutes les écoles de théologie et tous les temples de la terre?* Tamtéž, str. 218. Klasifikace organismů tedy přinesla nový pohled a boží tradici svého uvažování o organismech.

⁶² Tamtéž, str. 218.

speciální zkušenost, kterou můžeme mít. Jaký mají ale tato slova význam pro epistemologii? Jaký nárok kladou na toho, kdo se snaží nějakým způsobem uchopit singulární?⁶³ Stejně tak se v blízkosti singulárního často vyskytuje námi již popsáné monstrum, monstrozity nebo pouze nějaké odchylky, a tím pádem i nemožnost jeho jednoduchého zařazení. „*Singulární nehraje svou epistemologickou úlohu pouze tím, že se nabízí, aby bylo generalizováno, ale také tím, že zavazuje ke kritice předešlé generalizace ve vztahu k tomu, vzhledem k čemu se singularizuje. Singulární získává svou vědeckou hodnotu, když přestává být uchopováno pro svou okázalou různorodost a dosahuje statusu příkladné odchylky.*“⁶⁴ Svoji epistemologickou důležitost tedy singulární získává vymezením se vůči obecnému. Není důležité pouze pro svou různorodost, ale hlavně pro schopnost singularizovat se, a to právě navzdory obecnému poznání. Může ukázat, co nemůže být chápáno jako obecné, a kritizovat a vymanit se z obecných zákonů, a tím být s nimi ve vztahu, kdy může získat i svůj epistemologický význam, který nemá v momentě, kdy je naprosto jiné a neexistuje žádná možnost, jak s ním naložit.

Vrátíme-li se opět na okamžik k monstrům, tak by bylo vhodné zdůraznit, jaký postup teratologie volila. V devatenáctém století, když se teratologie ustanovila jako věda, vytvářela si sama svůj obsah zkoumání. Což v praxi znamená, že se musela ustanovit jako experimentální věda a sama zkoumala a prováděla pokusy v oblasti embryologie a srovnávací biologie. Je to jeden ze způsobů, jak je možné zkoumat singulární, dalším způsobem je pak popis a zkoumání jednotlivých odchylek, tedy nikoliv jejich vytváření, ale pouze jejich zdůraznění. Obecně ale můžeme říci, že to, co je zajímavé jak pro teratologii, tak pro poznání singularit je jejich vztah k obecným zákonům, nikoli jenom rozeznání jejich různosti, ale také jejich „reakce“, vymezení se vůči obecnému. „*Mezi očekáváním všeho a podnícením zvláštního, mezi předpokladem, že vše, co může být, je, a hnaním organizace na hranice toho, co myslíme, že je možné, je velký rozdíl, který odděluje spekulativní přírodopis a experimentální biologii. Přesto je zde stejný princip jak u Buffona, tak u Geoffroy Saint-Hilaira, a tím je kontinuita živých forem.*“⁶⁵ O Etiennovi Saint-Hilairovi jsme již mluvili, k Buffonovi se ještě dostaneme, ale již teď je zde patrná dvojakost, která je

---

⁶³ Vid-li jsme, že stále není jasné, zda singulárním máme označit pouze některé organismy, nebo je to charakteristika, která se týká všeho živého, alespoň nějakým způsobem. Ovšem, co do epistemologie to zatím není rozhodující. Stejně tak jsme viděli, že pojem singulárního se proměňuje. Před tím, než Lavoisier, Lamarck a další klasifikovali organismy, máme říci, že téměř každý organismus měl status singularity. Jejich klasifikací ale singularity nezmizely.

⁶⁴ Tamtéž, str. 219.

⁶⁵ Tamtéž, str. 220.

důležitým aspektem pro uvažování o singulárním. Buffon se zabýval tím, co je, respektive to, co je, je pro něj možné. Kdežto Saint-Hilaire chápal biologii jako experimentální vědu, která může toto možné vytvářet. A to, co ho zajímalo, bylo tedy vytvoření „možné organizace“. Ovšem i přes tyto dva rozdílné přístupy je na místě zdůraznit, že důraz zkoumání byl kladen stejným směrem, a tím je život. Jak je možná kontinuita života? Jaká organizace života je možná? Jaké jsou možnosti organizace života?

Takto nám ale do koncepce singulárního přibývá další prvek, nebo možná lépe řečeno ohled, a tím je „možnost“. Možnost je sama o sobě velké filosofické téma a v této oblasti zkoumání je neméně zajímavá, protože nás zajímá, jak je možné, co je ještě možné, jak to, že je něco možné? Pohybujeme-li se ale na poli filosofie biologie/medicíny, je situace o něco komplikovanější. Základní rozdělení na logickou/matematickou možnost a biologickou možnost nezaručuje, že z jednoho vyplývá druhé. To, že by bylo teoreticky i logicky možné, aby spolu něco logicky fungovalo, ještě neznamená, že to může opravdu fungovat podle biologických zákonů. Místo biologicky si zde můžeme říci organicky, a tím se pak bude myslet to, že určitý typ organizace živého organismu není možný, ač by byl představitelný.⁶⁶ Zajímavou roli zde pak hrají opět monstra, která jsou jakousi hranicí mezi možným a nemožným (mezi biologicky možným a nemožným). Jak jsme již zmiňovali na začátku, monstra jsou nejzazší možnou formou života, která se může kdykoliv převrátit v nežitelnou možnost (a jak jsme viděli, také se převrací).

Musíme ale ještě jednou vzpomenout epistemologický charakter „biologických nesrovnalostí“. „V *Pensées sur l'interprétation de la nature*⁶⁷ jsou *morfologické odchylky, organické chyby zhodnoceny díky možnosti poskytnout přírodovědcům pozitivní princip, který by vysvětloval diverzitu živých forem a jejich vztahů.*“⁶⁸ Je tedy zřejmé, že chyba má co do poznání pozitivní hodnotu. A v tomto případě je její přínos obzvláště důležitý, může nám totiž ukázat možnosti života. Mluvíme-li však o

---

⁶⁶ *š* *Entre Buffon et A. Comte, l'anatomie comparée de Cuvier a établi qu'en matière d'organisation toute combinaison logiquement concevable n'est pas organiquement possible.* Tamtéř, str. 220.

⁶⁷ Diderot, Denis o 1754.

⁶⁸ Tamtéř, str. 221. Citace je jifl odkazem ke knize *Cours de philosophie positive* (2266227), ed. Schleicher. K tomuto tématu je možné zmínit je-t jméno Kurta Goldsteina, jehož teorie zdraví a nemoci byla mimo jiné postavena na pozitivním vnímání nemoci o základem je zde nemoc jako pozitivní zku-ěnost, nikoliv nemoc jako privace zdraví. Stejn tak je možné nahlířet na r zné anomálie a odchylky. Místo jejich potla ení a snahy je zne-kodnit si organismus šmusiō hledat nové možnosti fungování, a tak nalézt rovnováhu a ád. Singularity by pak v tomto sv tle byly v-ěchny flivé organismy, a to z toho d vodu, fle jsou šustrojeny/organizoványō jiným zp sobem a vřdy si musí hledat své vlastní prost edky, jak fungovat, a to v závislosti na vnit ní organizaci a stejn tak i na možnostech okolního prost edí. Krom biologie se pak do hry dostává i sociologicko-spole enský prvek, který je nemén d leffitý.

odchylných, chybách, organických nedokonalostech, dostáváme se opět do blízkosti fyziologie, jak byla pojmána Claudem Bernardem a jak se k ní vrací Canguilhem. Počátky fyziologie jako vědy, odvětví medicíny, však nenacházíme až u Claudea Bernarda. Za předchůdce takto již vystavěné vědy bychom mohli považovat i La Mettrieho, o kterém ještě bude řeč dále.⁶⁹ Ve zkratce můžeme říci, že to, co zajímalo La Mettrieho, bylo fungování našeho těla, ze kterého vše ostatní odvozoval. Snaha pochopit mechanické zákony fungování těla a zaměření se především na to, jak toto tělo funguje v kontextu s dalšími psychickými funkcemi, se jistě může pokládat za ranou formu fyziologie.⁷⁰

Když se pokusíme shrnout veškeré snahy uchopit „singulární“, tak je zde jeden moment, který předčí všechny ostatní, a tím je „život“. Singulární nám může říci něco o možnostech života. Umí nám zodpovědět otázku: „jak je možné žít?“. Tím se také liší od poznání obecného. Obecné vypráví nějakou střední ideální možnost, singulární nám může ukázat hranice žitelného. Tudíž by se dalo říct, že poznáváním singulárního můžeme poznávat žitelné. *„Lékařům ze školy v Montpellier, Bordeu, Barthezovi, bylo vlastní rozšířit na všechny organické funkce schopnost citlivě reagovat na vjemy: za první – decentralizovali citlivost, aby se rozšířila do všech orgánů, které žijí odděleně, ale jejichž součet teprve vytváří život; za druhé – kladli oproti tomu důraz na fenomény organické přitažlivosti, aby připsaly specifickou funkci citlivosti aktivnímu vitálnímu/životnímu principu, vzorec na označení singularity nebo originality života, ve vztahu k duši a tělu, aniž bychom předpokládali substanční povahu onoho principu.“*⁷¹ De Bordeu a Barthez byli vitalisté a jejich přístup k singulárnímu a živému se liší od přístupu Descarta a do určité míry i La Mettrieho. Pokud chce Descartes poznávat organismus skrze analogii se strojem a podobně činí i La Mettrie, tak de Bordeu s Barthezem by byli na druhé straně epistemologické linie, kdy je pro ně důležité přímé pozitivní poznání.⁷² Způsob propojení jednotlivých orgánů určuje jejich funkčnost a tím i formuje „principe vital“. Tento „principe vital“ pak není čistě mechanickým principem, ale jakýmsi

---

⁶⁹ Zdá se, že k La Metriemu jifi neodmysliteln patří Descartes, a myslet je odděleně ani není možné. Pokud tedy uvažujeme, že u La Mettrieho najdeme určitou variantu fyziologie, tak dále, o něco jinou variantu najdeme jifi u Descarta.

⁷⁰ Otázkou je, do jaké míry je možné La Mettrieho filosofii aplikovat na singularity v takovém smyslu, jak zde byly představeny. Sám La Mettrie tento pojem nepoužívá, a jak je pro jeho filosofii jifi charakteristické, kdy mnoho otázek zůstane neopodstatněných, a se nabízejí, tak ani otázka po singularitách a snaha je nějak uchopit se v jeho konceptu nevyskytují. Budeme se ale snažit ukázat, že jeho filosofie má blízko i k tomuto pojetí singularit a že ho vlastně jakým způsobem předpokládá, a to především v tom, jak pojednává o organizaci.

⁷¹ Tamtéž, str. 224.

⁷² Toto rozdělení je ale velice hrubé. La Mettrieho mechanicismem se budeme zabývat níže. Do určité míry se ale tolik nevzdaluje tomu, co zastávali Bordeu a Barthez.

specifickým spojením, jak duše, tak těla.⁷³ Nejdůležitějším autorem vitalistické doby byl Xavier Bichat, který se proslavil větou: *Život je spojením jednotlivých funkcí, které vzdorují smrti.*⁷⁴

Vitalismus, zastávaný všemi těmito třemi autory, měl však své problémy a jeho kritikem se stal Claude Bernard.⁷⁵ Ovšem zájem zůstal vždy stejný. Vždy, i po vitalismu, se autoři vztahovali k životu, ten se snažili nějak vysvětlit a ten se tak pokaždé stal vyústěním pojetí o singularitách. Tedy ptáme-li se po povaze singularit, ptáme se vždy po povaze života.

---

⁷³ V další části bychom chtěli ukázat, že La Mettrieho snaha se od vitalistů nijak zvláště neliší, jak by se mohlo zdát na první pohled, a dále je u něj také kladen na vysvětlení života v organismu. A u něj nenalezneme žádný odlišující princip v podobě duše, tak jeho pojetí materie dává možnost nalézt i pojetí života.

⁷⁴ Tamtéž, str. 225.

⁷⁵ Claude Bernard odmítal vitalistický přístup a vysvětlení života tak, jak ho představovali vitalisté. A stejně tak i celá škola v Montpellier byla časem považována za nevědeckou.

5.3 Antegroní

François Jacob⁷⁶ je držitel Nobelovy cenu za medicínu z roku 1965. Kniha, kterou se zde budeme alespoň letmo zaobírat, se jmenuje *La logique du vivant* a pasáž, která pro nás bude zásadní, je závěr knihy, který nese název „L'intégron“. Tento exkurz by se možná mohl zdát poněkud nefér, protože představuje skok o sto let dopředu. Jestliže minulá podkapitola končila v 19. století, tak François Jacob je autorem téměř ze současnosti. Ovšem předním zájmem knihy *La logique du vivant* není zničit všechny koncepce, které předcházely, ale spíše uvést nové možnosti vysvětlení a rozvést to, co již bylo řečeno.

Zásadní otázka procházející textem je stejná jako u Canguilhema a neodchyluje se nijak ani od dalších autorů, o kterých jsme mluvili, a to jakým způsobem můžeme popsat/poznat živý organismus.⁷⁷

Pro uvedení primárního rozdílu mezi Canguilhemem a Jacobem můžeme použít slovo „la finalité“ (finalita). Canguilhem ve své knize *La connaissance de la vie* nechce mluvit o finalitě/účelovosti živého.⁷⁸ Naproti tomu Jacob nemá problém říci, že i u živých organismů můžeme najít něco jako finalitu. Podívejme se ale, proč o ní Jacob mluví. „*Na jedné straně se snaží rozdělit principy, které řídí integraci organismů, jejich ustrojení, jejich funkci; na druhé straně ty, které vedly jejich transformaci a jejich následnost. Popsat systém živých organismů znamená referovat stejně k logice jejich organizace, jako k jejich evoluci. To znamená k algoritmům « živého světa », které jsou dnes zájmem biologie.*“⁷⁹ Pozastavme se na chvíli u slova „algoritmy“. V biologii 20. století můžeme totiž nalézt jiné možnosti zkoumání než dříve, technický pokrok je dostatečně viditelný. V době, kdy Jacob píše svoji knihu, se biologie a medicína již dávno nepohybuje na popisu „viditelných věcí“ v organismu. To, co nás zajímá nyní, se již odehrává někde jinde, a to sice na

---

⁷⁶ Nar. 1920.

⁷⁷ Píjeme tu trochu historické podloží této otázky. François Jacob a George Canguilhem byli souasníci, a tedy Canguilhem byl o 16 let starší. Jacob dostává v roce 1965 Nobelovu cenu za medicínu, o kterou se dělil s Jacquesem Monodem a André Lwoffem. Otázka, která vytváří dva tábory zastánců, zní, zda je fyzika dostatečně užitelná pro popisování a poznání živého organismu. Tendence jsou různé, hlavní spor ležel nejspíše mezi redukcionisty a vitalisty. Alespoň nastává, že Canguilhem je v této fázi zastáncem určitého švitalismu, který se snaží jít za hranice fyziky. Jacob jde do určité míry proti tomuto přesvědčení, ale jeho pozice, jak uvidíme, je o něco komplikovanější a rozhodně nemůžeme říci, že by byl redukcionista. Kniha *La logique du vivant* mohla být reakcí na *La connaissance de la vie* George Canguilhema. Publikována byla až v roce 1970, zatímco *La connaissance de la vie* již v roce 1966.

⁷⁸ O šfinalitě pojednává v kapitole *šMachine et organisme*, kde to je právě stroj, který má nějakou určitou finalitu, a nikoliv živý organismus.

⁷⁹ Jacob, François. *La logique du vivant*. Gallimard, (Paris), 2010. ISBN: 978-2-07-029334-4, str. 321.

molekulární úrovni. Tento vývoj vědy nám dovoluje daleko detailnější zkoumání a samozřejmě i zodpovězení otázek, které se dříve zodpovědět nedaly, což je jedna z Jacobových námitek. „*Rozeznat jednotu fyzikálně-chemických procesů na molekulární úrovni znamená připustit, že vitalismus ztratil svou funkci.*“⁸⁰ Jacob se tedy domnívá, že vitalismus, který je zastáván například Canguilemem, ale před ním také dalšími autory (Xavier Bichat, Škola v Montpellier aj.), se dá „jednoduše nahradit“ fyzikálně-chemickými procesy na molekulární úrovni. Abychom ale předešli nedorozumění, Jacob nechce tvrdit, že si vystačíme pouze s tímto zkoumáním. Když mluví o algoritmech⁸¹ živých organismů, míní tím nějaký metodologicky exaktní postup při popisu živého. Nejde pouze o molekulární biologii, ale i o zkoumání vskutku makrobiologické. K organismu se nyní musí přistupovat jako k „jednajícimu“, které je nějak strukturované (organizované). Zároveň ale musíme předpokládat, že obojí, jak struktura organismu, tak popis jeho možností „v seberealizaci“, je možné popsat exaktně. Organismus má nějakou historii a má také svůj „program“ do budoucna. A vše, co si uvědomujeme, že je součástí živého, musíme nějakým způsobem zahrnout do jeho popisu. Tento požadavek zohledňování historie je zásadním rozdílem mezi Jacobovou teorií a zastánci redukcionismu. „*Usilujeme pouze o to, abychom analyzovali systémy živých organismů, jejich strukturu, jejich funkci, jejich historii. Zároveň ale chceme rozeznat jejich « účel », to znamená, že se už nemůžeme věnovat biologii, aniž bychom neustále neodkazovali k projektu organismů, ke smyslu, který dává jejich vlastní existence, jejich struktuře a jejím funkcím.*“⁸² Jacobův požadavek daleko přesahuje redukcionismus, pro který je dostačující popsání organismu pouze pomocí fyzikálně-chemických zákonů. Organismus je tedy pro Jacoba nějakým aktuálním vyústěním jeho vlastní historie, struktury a projektů, a žádný z těchto bodů nemůže být opomenut.

François Jacob uzavírá kapitolu o singularitách a jejich poznání. Singularity jsou chápány jako zhmotnění možností života. Jsou jakýmsi vyústěním těchto možností, za kterými se skrývá buď nemožnost života, nebo obecné zákony, druhy a zařazení do druhů. Tímto také podtrhují svou důležitost pro vědu a epistemologii. Stále však zůstává nevyřešená jedna otázka, a tou je – co vlastně onu singularitu vytváří? Proč můžeme mluvit o jedinečnosti?

---

⁸⁰ Tamtéž, str. 320.

⁸¹ Obecná definice algoritmu by pak mohla vypadat následovně : postup konečného po tu krok pro e-ení n jaké úlohy nebo problému.

⁸² *La logique du vivant*, str. 321.

6 Organický a organizovaný – význam pojmů

Organický a organizovaný mohou být na první pohled nenápadné pojmy, které mají v češtině zcela odlišný význam a které ani nemusí vybízet k podezřivému pozastavení. Obsahem následující kapitoly bude ovšem pokus o zviklání tohoto klidu. Zároveň, jak jsme již mohli vidět v kapitole o monstrech nebo singularitách, pojem organizace má svou specifickou důležitost. Dalo by se říci, že je až všudypřítomným pojmem, ale i přesto relativně nenápadným. Přesto se zdá, že můžeme říci, že organizace je něčím, na čem je závislé téměř všechno, co se živého organismu týče. Z pojmu organizace se tak stává jeden z klíčových pojmů, chceme-li mluvit o živém organismu.

Pojednáním o organizaci pouze navazujeme na kapitolu o singularitách nebo monstrech a chtěli bychom ukázat, že je to právě organizace, která dělá ze singulárního singulární a o které pak také mluvíme v souvislosti s monstrozitou nebo s monstry a která v případě Claudea Bernarda vytváří individuum. U La Mettrieho můžeme explicitně najít i další možné rozšíření významu tohoto pojmu, a to, že organizace těla je zodpovědná i za duševní funkce.⁸³ Tím už pak můžeme také říci, že organizace je to, co vytváří život. Tato kapitola by měla být také snahou o propojení všeho, o čem jsme doposud mluvili a následně obhájením jednotlivých kroků. Viděli jsme, že když se snažíme uchopit singulární, děje se tak přes možnost organizace – živé může být pouze tak, jak je možné, aby bylo zorganizováno. Stejně tak organizace má v pojmu singulárního již neopakovatelnost, která se realizuje pouze jednou. A poslední věcí, kterou je třeba na úvod této kapitoly zmínit, je to, že ani zde se nijak nevzdálíme od „života“ – i v případě organizace se budeme stále snažit „uchopovat“ život.

Jak už bylo řečeno, čeština je v pojmech organický/organizovaný vcelku jednoznačná. Organický⁸⁴ používáme pro označení živého organismu a organizované může být téměř cokoli, co má nějaký řád, smysl, posloupnost etc. Ve francouzštině je vztah mezi těmito dvěma pojmy daleko bližší a daleko zmatenější.⁸⁵ Smysl slov

---

⁸³ Tímto organizace přesahuje pole pouhé tělesnosti a dostává se i do oblasti duševních a psychologických funkcí organismu, a právě v tomto bodě je možná říci je to více, než organizace je zodpovědná za život.

⁸⁴ Významné místo má pojem šorganického v německé tradici, a to například u Kanta i Schellinga. Jejich vypořádání se s tímto pojmem se ale zásadně liší od autorů, kterými se budeme jevit zabývat. A to jifi od úplného začátku. Pokud nám La Mettrie bude tvrdit, že hmota se hýbe sama sebou a pohyb je jeden ze znaků živého organismu, u Kanta je toto nepřipustné. Podrobnému rozdílu v pojetí organického v německé a francouzské tradici se tu ale nebudeme moci zabývat.

⁸⁵ 1) *état d'un corps organisé. L'organisation différencie les êtres vivants de la matière inanimé.* Definice z roku

„organický, organizace, organizovaný“ se v průběhu historie měnil. A rozdíl mezi pojmy organický a organizovaný se častokrát úplně stíral. Respektive „*l'être organisé*“ znamenalo vlastně to samé, jako kdybychom řekli organický nebo živý organismus. Takže to, že je naše tělo organizované, znamenalo, že je živé: sestává z orgánů a má možnost být živé. Podstatné je to, že je organizováno tak, že může být živé díky své specifické organizaci. Rozlišovalo se mezi neživou hmotou (*matière brut*) a hmotou, která je organizována (*matière organisée*), o které můžeme říct, že je organická. Organizovaný je ve skutečnosti daleko přesnější slovo než organický, respektive dovíme se toho více, co takové „bytí“ musí být. Skrývá v sobě jak odkaz na „orgány“, tak na specifickou organizovanost či strukturu, která je zásadní pro život organismu, složení (z orgánů) a takové propojení, které může zajistit co nejlepší funkčnost celého organismu.

„*L'être organisé*“ je tudíž živý organismus. Ač přesný překlad by napovídal říci zorganizované bytí nebo něco podobného, tak kromě významu živý tento pojem drží také význam „struktury“ nebo „složení“. „*Organisé*“ je tedy něco, co je strukturované a složené z orgánů, což nám samo o sobě říká víc než pojem „živý organismus“, který nám říká, že to je organismus opatřený životem, ale neříká, jak a co k tomu životu vede. Slovo „*organisé*“ napovídá, že jde o strukturovanou složeninu.

Struktura s sebou nese i možnosti pochopení organismu. Když máme něco strukturovaného, tak je to nějak specificky strukturované. Nezáleží teď příliš na tom, jestli je organismus poznatelný pouze pomocí biologie nebo chemie, nebo naopak potřebuje psychologii pro vysvětlení vyšších funkcí. Co je zde důležité více, než „co“ onen organismus může poznat/popsat, je, „jak“ je potřeba přistupovat k živému.

1390. Dal-í poufítí tohoto slova je : 2) *Manière dont ce corps est organisée*. => *Conformation, structure*. (í) *Organisation intérieur d'un être*. Dal-í významy slova šorganiserō(de 1380) : *rendre apte à la vie ; de organe*. 1) *Disposer les éléments de (une matière, un corps) de sorte que les propriétés de la vie et des organismes s'y manifestent*. « *La nature est admirable dans la formation des corps qu'elle organise*. » *Le mot organisé, ée (de 1606) peut signifie* : 1) *Biol. Qui est de la nature d'un organisme vivant ; qui possède une structure capable de correspondre aux fonctions vitales. Substance, matière organisée*. => *Organique, vivant. Le corps brut et le corps organisées. La matière non organisée, inerte. Le monde organisé de la vie* . 2) *Qui est disposé ou se déroule suivant un ordre, des méthodes ou des principes déterminés*. Pro úplnost je-t význam slova šorganiqueō : 1561; *veine organique* « *veine jugulaire* », 1314 ; *lat. Organicus, grec organikos, de organon* *Organe*. 1) *Qui a rapport ou qui est propre aux organes. Activités, processus organiques chez l'homme*. 2) *Qui est propre aux êtres organisés*. (í) *Qui a rapport aux êtres organisés, qui est composé d'êtres organisés. Règne organique*. *Par ext.* => *Organisé. Un tout organique. Corps organique*. Rey, Alain, *Le Grand Robert de la langue français*, Paris, Robert, 2001. ISBN: 2-85036-673-0 (Soubor) Dal-í slovník, který nám m fle vysv tilit uřřívání slova organizovaný: *Les notions philosophiques, dictionnaire*, volume dirigé par Sylvain Auroux, tome 2, Philosophie occidentale : M-Z, Paris, Presses Universitaires de France, 1990. ISBN : 2-13-041442-7 (vol. 2); ISBN : 2-13-041440-0 (éd. Complète). *L'organisation est originellement l'acte de disposer les éléments d'une totalité, accompli par un être conscient en vue d'une fin déterminée. Ce terme désigne, également, le résultat d'un tel acte et, par extension, toute corrélation réciproque des parties, toute complémentaire des éléments constituant un ensemble cohérent et unifié, ainsi que les lois qui le régissent. L'idée d'organisation implique donc celle de totalité, celle d'une différenciation des parties qui la constituent, en vue de leur interaction, celle enfin de finalité, explicite dans le domaine culturel, problématique pour ce qui est des formes naturelles*.

Přístupů je samozřejmě více. Klidně můžeme tvrdit, že „živé“ (organizované) je jenom snůška DNA nebo spojení hmoty a duše v místě „gland pinel“. Co je zajímavější, je nárok na „singularitu“, a od toho pak můžeme zkoušet najít možnost nějakého přístupu. I z tohoto důvodu jsme část práce věnovali Canguilhemovi, Jacobovi a Claudu Bernardovi, kteří vlastně zastávají na jednu stranu pozice podobné, na druhou stranu se v určitém bodě rozcházejí. Je nutné tedy najít takový přístup, který bude dostatečně modifikovatelný a pasující na „singulární“, a zde je možné, jak jsme viděli, pracovat s fyziologií, tak jak ji předkládal Claude Bernard.

6.1 Organizace jako životní proces

Claude Bernard ve své knize *L'introduction à l'étude de la médecine expérimentale* píše: „Kdyby bylo třeba definovat život jedním slovem, které by dobře vyjadřovalo to, co si myslím, které by zdůrazňovalo znak, jenž podle mého názoru jasně odlišuje biologii, řekl bych: život je kreativita.“⁸⁶ Na další stránce pak pokračuje: *V každém živém zárodku je nějaká kreativní idea, která se vyvíjí a manifestuje skrze organizaci. V průběhu celého trvání zůstává živé jsoouco pod vlivem této životní kreativní síly a smrt přijde v momentě, kdy se ona nemůže už dále realizovat.*⁸⁷ Budeme-li tedy mluvit o organizaci, tak se nijak nevzdalujeme od všeho, co bylo napsáno již výše. Organizace je spjata s životem. Vlastně můžeme říci, že skrze organizaci se život může manifestovat, a pokud Claude Bernard mluví o životě jako o „tvoření“, je to velice přesné slovo, které jde ruku v ruce i s organizací – život se tvoří skrze svou organizaci a tvoří se tak dlouho, dokud může, dokud se může realizovat na základě svých specifických možností. V tomto pojetí je tedy možné říci, že život je sebekreativní, seberealizační a organizace živého organismu je prostředkem jeho vlastních možností. Tento citát ale vyjadřuje daleko víc. Claude Bernard v něm říká, že v každém živém zárodku (*germe vivant*) je již nějaký kreativní plán, který se bude odvíjet na možnostech jeho vlastní organizace a za podmínek, ve kterých se nachází.⁸⁸ Tímto ale nevyčerpáváme zcela to, co nám Claude Bernard říká.

Pokud mluvíme o živém jako o tom, co má svou „životní kreativní sílu“ (*la*

---

⁸⁶ Bernard, Claude. *L'introduction à l'étude de la médecine expérimentale*, str. 126.

⁸⁷ Tamtéž, str. 126. Na tomto citátu máme také vidět určitou blízkost mezi Claudem Bernardem a Bichatem. A každý zastával jiný myšlenkový směr, tak je u Clauda Bernarda patrný Bichatův vliv.

⁸⁸ Budeme-li říci tímto způsobem Clauda Bernarda, je zde i jasná spojitost mezi ním a Jacobem, který mluví o šprojektu, o realizaci plánů.

force vital creatrice), tak se opět vrací otázka, jak je tato kreativita jedinečného organismu v souladu s organismem v nějakém řádu, tedy jaký je vztah mezi organismem a řádem. Toto je možné chápat jako vztah mezi vnitřním a vnějším, jako vztah mezi „obecným organismem“ a organismem, který se seberealizuje. Tato seberealizace ale odkazuje ještě k dalšímu, a to, že zde máme co do činění s neustále se proměňujícím organismem, vyvíjejícím se, reagujícím, nestálým, ale přesto nějak koherentním. A stejně tak je možné říci, že organismus si vytváří svůj vlastní řád, který je pro něj srozumitelný a žitelný. Viděli jsme v kapitole o monstrech, že na jednu stranu je zde zajisté nějaký vnější a „objektivní“ řád, který by tvrdil to, že je určitý konečný počet variací na žitelnou organizaci,⁸⁹ není možné, aby organismus žil v jakékoliv organizaci. Na druhou stranu jsou i varianty čistě osobní, vnitřní organizace, která je variací na tyto obecné biologické možnosti. Je to jeho specifická možnost. Specifická kreativita, která se odehrává v podmínkách obecné možnosti.⁹⁰

V určitém bodě se ale musí ztrácet vše, co není uvažováno jako individuum nebo singularita, respektive každé další označení se musí ztrácet. Pohybuje se sice v nějakých biologických možnostech, ale ty mají význam jen potud, pokud umožňují existenci, nejsou nijak kreativní. Kreativní je naopak organismus samotný, který může postupně měnit i ony „pasivní možnosti“. Tím se ale převrací pojetí řádu jako takového. Nejdřív jsme sice chtěli udržet rozdíl mezi organismem a vnějším, daným řádem, ale takto se ten rozdíl může nebo dokonce musí stírat a organismus se pak stává tím, co drží a určuje řád. *„Samotný pojem organizace, na kterém se odteď zakládá živý organismus (l'être vivant), se nemůže uvažovat bez cíle, který se identifikuje se životem. Cíl, který již není plně vepsaný vně skrze nutnost připsat Psyché tvoření jsoucna, ale který nalézá svůj původ v samotném nitru organizace. Je to právě idea organizace, jednoty, která požaduje účelnost (finalité) v míře, ve které nemůžeme oddělit strukturu od její organizace.“*⁹¹ Tímto citátem Jacob také deklaruje důležitost tohoto pojmu, kdy organizace je pojímána jako niterné přiznání významu, kdy organizace je ta, která oživuje, a nikoliv vnější „prvek“ v podobě Psyché.

---

⁸⁹ Nalezneme totiž i monstra, která nemohou lít, protože to je biologicky nemožné. To je rozdíl mezi biologickou a logickou možností. Logická je pak ta, že logicky je možné poskládat z které části dohromady, ale biologicky takovýto flivoch neproflíje, protože jeho organizace nebude flitelná.

⁹⁰ Je na místě domnívat se, že i tyto obecné podmínky flitelnosti se mohou proměňovat, a to právě díky osobní variacím organizace.

⁹¹ Jacob, François, *La logique du vivant*, str. 102.

6.2 Temporalita organizovaného

Na chvíli se ještě pozdržíme u autora z předešlé kapitoly. Jacob ve své knize *Logique du vivant* nabízí přehledné pozastavení u pojmu organizovaný. Ze čtení jeho textu nám vyvstává palčivá otázka, ke které se vrátíme ještě u La Mettrieho. Tou otázkou je, co to vlastně je organizace. Slovníkové vysvětlení jsme už našli, ale jak se má organizace k organismu? Máme zde na jedné straně organismus, na druhé straně něco, co je pro něj zásadní, a to jeho vlastní organizaci. „*Pourch jsoucna (un être) je řízený hloubkami a viditelné orgánů je řízené skrz neviditelné funkce. To, co řídí formu, vlastnosti, chování živého organismu, je jeho organizace. To znamená, že právě organizace odděluje živé organismy od jiných věcí. Na té úrovni jsou orgány spojeny s funkcemi. Je to právě ona, která spojuje v celek části organismu, která dává tvář požadavkům života, který rozděluje formy v centru světa živých organismů.*“⁹² Organizace je to, co z organismu dělá organismus a je zřejmé, že jeho struktura musí být komplexní, tuž musí dávat vnitřní smysl. Organismus je tak vlastně jeho vlastní organizace. Všechny orgány našeho těla jsou spojené tak, aby mohly plnit svoji funkci a dohromady vytvářet to, co je pro nás charakteristické. Organizace dává živému organismu jeho vnitřní řád, podle kterého může fungovat. V průběhu se ovšem tento pojem rozšířil a mezi organizací se musel zahrnout i vztah k prostředí, ve kterém se živý organismus nacházel. Jeho vnitřní struktura se musela přizpůsobit vnějším okolnostem.⁹³

Je tedy několik momentů, které je ještě třeba zmínit. Rozdíl mezi živým a neživým je právě v organizaci. Co toto ale v praxi znamená a může znamenat? „*Ale jestliže jsou to organizace jsoucna, jeho funkčnost, úplnost jeho architektury, které původně vyžadují činnost životního principu, živé jsoucno končí pohlceno životem. Zatímco fyzikální vlastnosti matérie jsou věčné, vlastnosti živého jsoucna jsou časově omezené.*“⁹⁴ Neživé je oproti živému nesmrtelné, vlastnosti neživého jsou nesmrtelné, naproti tomu živý organismus se vyčerpává, umírá.⁹⁵ Organizace živého není nesmrtelná a tím také říkáme, že není stálá. Naopak je proměnlivá, z toho ale musí plynout i to, co jsme již dříve naznačovali, a to, že živé se nerodí jako dále již neměnitelné. Živé se sebe-realizuje a můžeme říci ono sebe, protože jak už jsme také

---

⁹² Jacob, François, *Logique du vivant*, str. 88.

⁹³ Tamtéž, str. 100.

⁹⁴ Tamtéž, str. 105.

⁹⁵ Vzpome me op t Bichata. Zdá se, že mluvíme-li o život a smrti, nejde ho nevzpomenout. Se životem je zde vždy také smrt.

psali výše, organizace nemůže být v nějakém zastoupení, ale je vlastní tomu, kdo ji má. Toto je také rozdíl oproti neživé hmotě, ta nemá žádné možnosti seberealizace, které by byly zapříčiněny jí samou. Neživá hmota může přijímat různé tvary, může se proměňovat, ale vždy pouze pasivně, tedy tak, že na ni bude působit něco zvenčí, nemůže se seberealizovat.

Na tomto místě je samozřejmě také zajímavé zmínit, jak se i ona organizace může měnit díky působení vnějšku. Změna zvenčí ale neznamena pasivitu ve smyslu neživé hmoty, ale spíše jakousi citlivou receptivitu, a tím přináší další rozměr organizace. Ta je pak jak aktivní, tak pasivní a zároveň se dostává do hry i vnitřní a vnější prostředí organismu, o kterém mluví jak Claude Bernard, tak později Goldstein. A stejně tak je významná otázka po koherenci. Pokud se organizované bytí neustále proměňuje, tak je důležité ptát se také po identitě a jak to, že organismus je stále tím jedním, a možná se musíme i ptát, zda organismus je stále tím samým. Tato otázka ale překračuje meze a možnosti této práce.

6.3 Důsledky organizace

Když se nyní podíváme blíže k La Mettrie, ⁹⁶ tak uvidíme, že organizace našeho těla není důležitá jenom pro naše tělo a jeho funkce, ale i pro správný chod duševních funkcí. Tím se nám ale pole pro organizaci ještě zvětšuje. Ač se možná může zdát, že již dříve jsme mluvili o tom, jak je organizace zodpovědná za náš život, respektive díky naší organizaci můžeme žít tak, jak žijeme, tak se nikdy netvrdilo nic tak silného, jako u La Mettrieho. V jeho koncepci totiž můžeme najít jasnou spojitost mezi organizací našeho těla (stavem našeho těla) a duševními funkcemi, čímž organizace těla přebírá hlavní úlohu v tom, kým jsme, a to nejen fyzicky, ale i jakým jsme člověkem. Celý tento problém je ale samozřejmě komplikovanější.

Tento poněkud materialistický přístup má své opodstatnění a poměrně dost věcí ulehčuje, jak uvidíme níže, i když samozřejmě může znít radikálně. Krom toho

---

⁹⁶ Mofná je na místě alespoň letmo nastínit, odkud La Mettrie myšlenkově přichází. 17. století, na jeho konci se La Mettrie narodil, bylo po stránce mechanicismu a racionalismu. *„Do popředí se dostává mechanistický pohled na svět, který proniká do všech sfér myšlení. Model absolutistického státu-stroje s rozsáhlým ústředním aparátem se šíří z Francie na všechny strany a obdobně je chápán i vesmír; na počátku v křesťanství a uvedený do pohybu Bohem o 'Velkém hodinářem' a poté ufl samovolně fungující afl do vyerpání svých potenciálů. (i) Bolesti, které do světa vbec nezahnuje a vbec se v něm neprojevuje, sotva láká vzdělance k zájmu a 'reálné' náboženství získává stále více rysů 'opie pro lid' s levnými efekty a barokní ebujelostí. Rovněž je to svět, v němž nic nového nevzniká, v-e se jen mechanicky reprodukuje.“* Komárek, Stanislav. *Dějiny biologického myšlení*, Praha, Vesmír s.r.o., 1997. ISBN: 80-85977-10-9, str. 49.

ale, že organizace umožňuje správné fungování našeho organismu, nám také umožňuje přistupovat ke každému jednotlivě, jak jsme již zdůrazňovali výše. Organizace není něco, co by se mohlo uskutečňovat druhově, ale je vždy prototypem, specifickou strukturou elementů, která se může neustále proměňovat a která vždy znovu-utváří tělo. Claude Morihalt ve své knize o La Mettrie mluví o organizaci následujícím způsobem: „*Vycházíme-li z toho, že v živé hmotě rozeznáváme tento princip vnitřního pohybu, tak různorodost jsoucen, jejich rozdílné vlastnosti odkazují k větší či menší diverzitě a komplexitě jejich organizace. Pohyb, cítění, myšlení již neodkazují k přítomnosti nějaké substance odlišné od hmoty, metafyzické úvahy zanechávají své místo fyziologickým zkoumáním. Organizace určuje jedinou pozorovatelnou realitu, díky které můžeme doufat, že dosáhneme alespoň nějakého objasnění lidské reality, stejně tak fyzické, jako intelektuální.*“⁹⁷ V tomto citátu je hned několik důležitých bodů La Mettrieho koncepce. Za prvé to podporuje naši interpretaci o tom, že organizace může vypovídat o daleko více věcech než jen o našem těle, jehož rámec daleko přesahuje. A za druhé zde má opět své místo fyziologie, která přebírá žezlo od metafyziky, na což posléze naváže i Claude Bernard. Zároveň ale také upozorňuje, že La Mettrie bude tvrdit, že existuje pouze jedna substance, a tou je hmota, a není tedy třeba jakékoliv jiné a další zvláštní substance, která by uváděla v pohyb, cítila etc.

Argument, který je u La Mettrieho téměř všudypřítomný, a tím je samopohyb hmoty, odkazuje stejně jako přítomnost cítění a myšlení pouze k organizaci těla. Z pohledu lékaře se La Mettrie s duší nebo jakoukoli jinou nemateriální substancí vypořádá vskutku rychle tím, že řekne, že nic jiného než tělo a jeho organizaci nevidíme, tudíž nemůžeme usuzovat na cosi jako nemateriální duši.⁹⁸ Metafyziku musíme podle La Mettrieho nahradit fyziologií.

V historii filosofie, hlavně asi francouzské, najdeme ale různé další pokusy, co si počít s organizací. Dalším autorem, kterého zde připomeneme a který následuje alespoň historicky hned za La Mettrie (1709–1751), je opět filosof-lékař-fyziolog, Jean Pierre George Cabanis (1757–1808). Ten ve své filosofii hájí pozici, že i morální závisí na fyzickém ustrojení organismu. „*Jeho kniha pojednává především o jedné věci, podřízení nebo identitě morálního a fyzického v člověku. (...) veškeré*

⁹⁷ Morihalt, Claude. *La Mettrie ó Un matérialisme radical*. Paris, PUF, 1997. ISBN: 2-13-048582-0; p. 64.

⁹⁸ Jeho pon kud radikální postoj se také prom ũje. Ufl jenom název *L'homme plus que machine* napovídá, flé nebyl vfldy takto striktní. Tímto spisem se tu ale nebudeme zabývat, nebo organizace, která je d leflitá pro nás, je d leflitá p edev-ím pro jeho nejznám j-í dílo, *L'homme machine*. Dal-í v cí je, flé se také diskutuje, zda *L'homme plus que machine* je opravdu jeho spis. Samotný pojem du-e je v La Mettrieho filosofii p ítomný, ov-em i ona du-e má specifické vlastnosti, jak uvidíme níflé, a rozhodn tedy nem fléme uvaflovat n co jako nemateriální du-i, která je spojená s t lem.

myšlenky, veškeré intelektuální schopnosti, tedy čerpají své cítění z našeho organizovaného těla, z fyzického. (...) Morální není nic jiného než fyzikální, uvažujeme-li z určitého úhlu pohledu.“⁹⁹ Podle Cabanise¹⁰⁰ tedy veškeré naše psychické funkce včetně myšlení, intelektuálních schopností a morálky mají svůj původ v těle a jeho aktuálním stavu. Jde tedy ještě o krok dál než La Mettrie, který se snaží pomocí fyzického stavu nebo organizovanosti přejít k myšlení a cítění. U Cabanise hraje důležitou roli morálka, která je stejně tak závislá na stavu našeho těla.¹⁰¹

6.4 Organismus je své tělo

Čeština nám úplně nedovoluje říct „organizovaná materie (hmota)“ a myslet přitom živý organismus. „La matière organisée“, jak jsme již viděli výše, je živá hmota (la matière vivante) a jeden ze zásadních rozdílů mezi „la matière brute“ a „la matière vivante“ je, alespoň u La Mettrieho, přítomnost pohybu, který je iniciován samotnou materieí, nikoliv zvenku někým/něčím dalším. La Mettrie by mohl říct živý organismus a nějak se s ním dál vypořádat, ale pokud chce vysvětlit, v čem je živý organismus jiný, tak mluví „pouze“ o hmotě, což je docela podstatné.¹⁰² Napovídá to tomu, že více než organismus potřebuje právě hmotu. Když budeme číst La Mettrieho

⁹⁹ Besançon, Serge. *La philosophie de Cabanis, Une réforme de la psychiatrie*, str. 30, *Rapports du physique et du moral de l'homme*, str. 78.

¹⁰⁰ Cabanis ve svém asi nejzásadnějším spise *Rapports du physique et du moral de l'homme* v nuže poměrně malém prostoru i filosofii Démocrita a Epikura. Patrně je také zaujetí Lockem a jeho naukou o smyslech (srov. *Rapport du physique et du moral de l'homme*, str. 77.)

¹⁰¹ Nejspíše je na místě říct, že La Mettrieho materialistický přístup a posléze i Cabanisovo pokračování je asi mimo jiné reakcí na Descartův dualismus. To, že jsou psychické funkce, myšlení, cítění etc. podřízeny fyzickému stavu těla, je jeden velký problém dualismu, a to je ten, že vředy zůstane otázkou, jak vysvětlit komunikaci mezi duší a tělem. Zůstává po něm záhadou, jak je možné, že glandula pinealis je schopná provést propojení mezi duší a tělem. La Mettrie a Cabanis to vyřešili vcelku jednoduše, když říkají, že neexistuje nic jiného než jedna substance, a tou je materie. Samozřejmě, že i tento postoj má své problémy, jednou z asi nejvtipnějších otázek materialismu pak zůstane, jak je možné iniciovat pohyb (potřeba život) v organismu, což je ale otázka, kterou se La Mettrie nezabývá a není pro něj nijak důležité řešit. Asi je příliš vhodné říci, že když se mluví o hmotě, že La Mettrie je filosof, u kterého zůstává hodně otázek nevyřešených a v tomto směru se neřeší.

¹⁰² Respektive vypovídání o hmotě se také v průběhu času proměňuje. V *Traité de l'âme* (Pojednání o duši) se od hmoty dostane k pojmu substance. Ovšem vždy platí, že existuje pouze jedna substance, a tou je hmota, která má ovšem jiné atributy, než hmota Descartova. Hlavním atributem hmoty u Descarta je pouze šrozlehlost, jinak je pasivní. La Mettrieho hmota je naproti tomu aktivní. *„Du-í má podle Descarta pouze lov k a tato du-ě, res cogitans ó v c poznávající, má pouze kognitivní funkce, což se týká i nahlížení ideje Boha jakožto Stvořitele a prvního hybatele. Vše ostatní, včetně lidského těla, je res extensa, v c rozprostraná, hmota zbavená veškeré spontaneity jakožto výplň prázdnoty.“* Komárek, Stanislav. *Dějiny biologického myšlení*, str. 51. Abychom ale pouze nevynechali La Mettrieho vůči Descartovi, tak je třeba zdůraznit, že nahlížení na zvířata jako na stroje je něco, čím by souhlasil i La Mettrie a co Descartovi vlastně nedává k dobru. Podle La Mettrieho se však Descartes zastavil příliš brzy, stroje podle něj nejsou pouze zvířata, ale i lidé. Na druhé straně je ale třeba podotknout a zdůraznit, že co se týče pojetí hmoty, oba autoři se rozcházejí.

dále, zjistíme, že nemá vlastně ani důvod mluvit o něčem jiném než o hmotě, protože pro něj existuje jenom jedna substance, a tou je hmota.¹⁰³ Nemusí tedy mít ani potřebu mluvit o organismu, protože by mohl předpokládat „nějakou směs“, hmota, o které mluví jako o organizované, už sama je živá.¹⁰⁴ A jako živá hmota má v sobě možnost pohybu, který vychází z ní samé a který odpovídá její organizaci.

La Mettrie neřeší otázku inscenování pohybu v hmotě, spíše bere jako fakt, že v hmotě je pohyb tak nějak sám od sebe, a s tím pracuje. Toto je příhodné pro La Mettrieho filosofii, kdy musíme shledat, že některé otázky prostě a jednoduše nepokládá. Bohužel toto nepokládání otázek může někdy vést k dalším otázkám, a to především po udržitelnosti celé teorie. Hmota je u La Mettrieho naprosto soběstačnou substancí, a co je pro nás důležité, je především fungování oné hmoty.

S Descartem se shoduje v tom, že atributem hmoty je rozlehlost, u tohoto však La Mettrie nesmí skončit. Dalším důležitým atributem je schopnost samopohybu – hmota může hýbat sama sebou. Co z tohoto pojetí hmoty plyne, je zřejmé. Schopnost iniciovat v sobě samé pohyb je vlastní pouze živým bytostem, ale pokud La Mettrie mluví pouze o materii, která má tuto vlastnost, tak nám vlastně říká, že neexistuje jiná substance než hmota. Pohyb, který byl v minulosti přiřknut nemateriální duši, která hýbe tělem, je zde přítomný ve hmotě samé a toto je také bod, kdy chce překlenout nedostatky karteziánského dualismu. La Mettrie, jak je jeho zvykem, nám podává hojně důkazů z pozorování, více než argumentů.¹⁰⁵ Ale pokud budeme hledat argument, tak La Mettrie tvrdí, že hmota nemůže být pouhou rozlehlostí, pak by totiž neexistoval rozdíl mezi živou a neživou materii a jedinou vlastností této živé hmoty by bylo vyplnění volného prostoru. Takováto degradace živých bytostí je ale nepřípustná. Tímto ale La Mettrie nekončí: materie je u něj také nadaná citlivostí a od toho se pak odvíjí i schopnost myslet, neboť myšlení není nic jiného než cítění.¹⁰⁶

Samopohyb, cítění, myšlení jsou atributy hmoty, které jí přiřkne La Mettrie. Jakou ale hrají roli všechny tyto atributy a toto pojetí hmoty v kontextu naší otázky? Jaká je spojitost mezi samopohybem hmoty a organizací a je možné nějak dojít dále také k jedinečnosti? U La Mettrieho nenajdeme zvýšený zájem o singulární, ale možná bychom mohli zkusit pracovat s pojmem organizace, a tak se dostat i k pojmu singulární.

---

¹⁰³ La Mettrie, Goffroy de, *L'homme machine*, str. 204.

¹⁰⁴ V t-inou se setkáme alespo s ozna ením šl'etre organiséõ, ale u La Mettrieho se setkáme šjenomõ s flivou hmotou a význam je v podstat identický.

¹⁰⁵ La Mettrie, Goffroy de, *lov k stroj*, eské vydání, Praha, Nakladatelství eskoslovenské akademie v d, 1958 str. 74.

¹⁰⁶ Tamtéfl, str. 81.

Tento pojem se pro nás stává zajímavým v momentě, kdy ho co nejvíce rozšíříme. Už jsme zmiňovali, že organizace nemá u La Mettrieho pouze biologickou významnost, nebo spíše naopak, veškeré metafyzické snahy se u něj dají převést na biologii či fyziologii. Tímto je ale také zřejmé, že organizace překračuje svoje meze, které jí byly dříve dány, a ač se to zdá být kontradikcí, tak překračuje fyziologické hranice a je důležitá i pro „psychologické funkce“.

Tím, že La Mettrie zruší jakoukoliv možnost jiné substance než hmoty, převede na ni veškeré vlastnosti živých organismů a z živé hmoty, matérie se tak stává organismus a pojetí organizace je tak neúčelnějším právě v tomto rozvrhu hmoty. Protože je to právě organizace matérie, která dává vzniknout člověku, jinému živočichu, rostlině.

Zkusme se ale ještě na závěr vrátit k onomu samopohybu. Ve skutečnosti další vlastnosti hmoty, jako je cítění a myšlení, nejsou tak zajímavé z hlediska organizace jako pohyb, protože to jsou již nějak odvozené vlastnosti.¹⁰⁷ Pro nás primárnější a jednodušší je onen pohyb, který je přítomný v živé hmotě a který je nejdůležitějším znakem života. Tento samopohyb odkazuje k vlastní aktivitě organismu, jak jsme již psali výše, organismus sám se může pohybovat, to znamená, sám se může utvářet. Již dříve u Clauda Bernarda jsme viděli, jak zmiňuje, že život je kreativita, kreativní síla, která je, dokud se může realizovat. Budeme-li již interpretovat, tak se zdá, že tento samopohyb živé hmoty musí být počátkem pro kreativní sílu. Tento samopohyb hmoty dává tedy možnost se realizovat. François Jacob by řekl, že se individuum realizuje podle algoritmu, který mu je dán, ale který je vysoce specifický.

---

¹⁰⁷ Dal-í problém je taky ten, že propojení cít- ní a my-šlení je u La Mettrieho pom- rn- nejasné.

7 Závěr: Životbudící organizace

V práci jsme se zabývali Canguilhemem a jeho dvěma knihami *Connaissance de la vie* a *Étude d'histoire et de philosophie des sciences*, lépe řečeno jenom vybranými kapitolami. Hlavní otázkou je zde vztah mezi vědou a živým a apel na to, že živý organismus nemůže být sumou částí. Analýza sumy částí nemůže být podle Canguilhema dostatečná, protože to, co se snažíme uchopit a popsat, není něco stálého. Popisovaný objekt je naopak velice živý, a to doslova. Pro načrtnutí problému můžeme použít Canguilhemův text „*Machine et organisme*“,¹⁰⁸ ve kterém uvádí rozdíl mezi strojem a organismem ten, že stroj má svůj přesný účel, který sleduje, jeho části jsou zkonstruovány a dány dohromady tak, aby mohly sledovat účel, který mají splnit. Živý organismus naproti tomu je schopen tento „účel“ měnit – můžeme tedy říci, že živý organismus je schopen improvizace. Když se pokazí jedna věc, může ji jiná zastoupit. Z toho plyne to nejdůležitější, co můžeme o „živém“ říci, a to je to, že je mu vlastní neustále přítomná možnost změny, a pokud tedy máme něco, co se nám neustále mění, nemůžeme se ho snažit popsat, aniž bychom nebrali ohled na tuto proměnlivost.

Otázkou zůstává, co z toho plyne pro samotnou vědu, na kterou je kladen nárok uchopit „proměnlivé“. Univerzalita je samozřejmě vyloučena, protože krom neustále přítomné možnosti změny je zde také specifčnost v závislosti na prostředí (které se ale proměňuje také kdykoliv a jakkoliv). Co to ale je ono singulární? Není to druh, není to rod ..., ale přeci má nějaké své místo v druhovém určení. Spíše bychom tedy asi měli podle Canguilhema uvažovat něco jako specifické vyplnění obecného s možností modifikace druhu a jeho aktuálního prostředí. Pak se však nabízí i interpretace, kdy řekneme, že prostředí je právě to, co individualizuje, co singularizuje.

V tomto směru je zajímavé zabývat se i teratologií, jejíž vznik se datuje do 19. století. Teratologie je zajímavá hned dvojím způsobem. Jednak tím, že zjevně ukazuje, že organizace organismu je něco, co mu zaručuje žitelnost, tedy život.¹⁰⁹ A za druhé v sobě snoubí vše, co řeší věda, která se chce zabývat singulárním. Především to je ale její objekt, který se vymyká jakýmkoli zařazením, a tím jsou monstra.

---

¹⁰⁸ Canguilhem, George. *La connaissance de la vie*, str. 129-165.

¹⁰⁹ Tento aspekt organizace je přítomný již v 18. století, kdy organizace vlastně nahrazuje jakoukoliv další substanci, která by měla šaržovat život.

Zároveň ukazuje i „užitečnost“ sebe samé tím, že je schopná sledovat vývoj takovýchto monster. Ta nezůstávají stále stejná, ale mění se a teratologie se s nimi musí konfrontovat, ať už jsou dílem vědy, nebo přírody.

Na Canguilhema, ale ostatně i na Claudea Bernarda jsme navázali Jacobem a jeho knihou *Logique du vivant*, kterou je možné vnímat jako polemiku s Canguilhemem. Jacob se nebrání „popisu“ či analýze organismu, který se snažíme poznat. Rozšiřuje ale „veškeré okolnosti“, které bychom měli zohlednit při snaze poznat konkrétní živý organismus. Tyto aspekty bychom mohli rozdělit do dvou hlavních skupin, kde v první skupině bude samotný organismus, tak jak je v okamžiku popisu, a v druhé skupině pak jeho evoluce, jeho historie a možnosti další realizace. Zásadním rozdílem mezi Canguilhemem a Jacobem je to, že pokud by Canguilhem chtěl zdůraznit, že organismus v podstatě nemůžeme analyzovat tak, jako zkoumáme struktury něčeho neživého, Jacob naproti tomu říká, že něco takového možné je.¹¹⁰ Respektive že je možná analýza živého, která ale musí podléhat specifickým požadavkům. Jacob sám říká, že v momentě, kdy se dostaneme na molekulární úroveň, veškerý vitalismus postrádá svůj smysl. Při poznání organismu musíme tedy zohledňovat jak molekulární úroveň, tak „jednání“ onoho organismu. Tímto nárokem na historicitu a program organismu se Jacob zásadně liší od biologického redukcionismu, který byl v jeho době velice populární a který si vystačí s fyzikálně-chemickými analýzami.

Pokusíme-li se uzavřít to, k čemu jsme došli v otázce organizace, pak tu jsou přítomné dva momenty, které jsou důležité: 1) vnitřní uspořádání organismu a 2) jeho vztah k milieu, ve kterém se nachází, a vztah prostředí k živému organismu. Tento vztah tedy není jednostranný, ale je třeba vzájemných komunikačních kanálů. Vztah k prostředí je pojem, na který klade důraz především Canguilhem, a vnitřní prostředí, které se později proměnilo v homeostázu, nalezneme u Claudea Bernarda. Zkusme ale spojit dohromady jak vnitřní uspořádání, tak prostředí živého organismu. Po této fúzi dostaneme specificky organizovaný organismus ve svém specifickém prostředí, a to již z toho důvodu, že není možné, aby se prostředí, ve kterém se organismus pohybuje, krylo s prostředím nějakého dalšího organismu, stejně tak i onu organizaci pak musíme uvažovat dvojitým způsobem: 1) „původní vklad“ – tedy to, s čím se organismus narodí, a pak 2) jak se tato původní organizace může proměňovat během života. Jak jsme již zdůrazňovali výše, organismus se vyvíjí a tím

---

¹¹⁰ Tímto se také setkává na stejné půdě s Claudem Bernardem. I ten tvrdí, že je možné provádět analýzu živého organismu úplně stejně jako analýzu struktury neživého.

seberealizuje právě skrze tuto organizaci a díky ní. Podle tohoto modelu je zřejmé, že obojí jsou individualizační prvky, které od sebe není možné oddělit, a vzniká tak kontext, situace, která utváří. Zajímavým způsobem pak můžeme pracovat s organizací u La Mettrieho a posléze i Cabanise, ač jemu jsme zde nevěnovali tolik prostoru, kdy organizace je u těchto autorů spojena i se „zodpovědností“ za duševní život organismu a překračuje tak zkoumání biologie.¹¹¹ Zde je už jen krůček od toho, abychom mohli organizaci našeho těla vnímat jako to, co utváří nejen naše biologické možnosti, ale i to, co je zodpovědné za náš duševní a posléze i společenský život (mluvíme-li tedy o člověku), tedy je tím, co formuje náš život v jeho celistvosti.

Další bod, který je třeba zdůraznit, je, že vztah vnitřního a vnějšího prostředí nemůže být jakýkoliv. Tento vztah není rozmarem organismu, ale procesem, který se odehrává podle určitých pravidel. Tato pravidla ale musí být nějak specifická již z povahy vztahu, který se snažíme uchopit.¹¹² Můžeme říci, že tato pravidla musí dávat nějaký smysl, jinak se přesouvají za hranice normálního či řádného. Jakmile tedy přestane fungovat nějaká součást vztahu nebo jeden z jeho účastníků, organismus zareaguje nějakým vyšinutím. Ať fyzickým, nebo psychologickým. Nesmíme ale zapomínat, že tento vztah není trvalým stavem, jak jsme již několikrát zdůrazňovali, ale spíše neustálým získáváním a vyvažováním obou zainteresovaných částí, a to již proto, že pro život samotný je charakteristické mít možnost změny.

Tato podivná proměnlivost vnitřní struktury živého organismu má důsledky i pro vědu, která se jím chce zabývat, v našem případě pro fyziologii a medicínu. Neboť právě vnitřní struktura, která je vždy unikátní pro každý organismus, je objektem fyziologie, a to už také proto, že pro fyziologii nemá žádný význam, chceme-li zkoumat pouze jednotlivé části bez ohledu na celek, takovéto zkoumání je určené jiným vědám a je vedené jinými postupy. Fyziologie musí brát vždy zřetel na způsob, jak jsou zrovna všechny části poskládané.

---

¹¹¹ La Mettrie se opravdu příliš nerozrušuje pojmem singulární, ale na druhou mu nemáme upřít snahu, jak se vypořádat s organizovaností. Jifi teze, že se vše závisí na organizaci, je silná a vzápětí La Mettrie dodává, že podle podmínek (zmiňuje konkrétně například podnebí, stravu etc.) má tato organizace možnost modifikace. Respektive přesněji řečeno vnitřní prostředí má vliv na to, kým jsme, a do určité míry to pak následně určuje i způsob, jak jsme, a je zřejmé, že je zde nutný alespoň nějaký předpoklad pro singulární.

¹¹² Zdá se, že bychom mohli říci, že záměrem zmíněných probíhajících na základě tohoto setkání prostředí a vnitřní organizace je jak u La Mettrieho, tak vlastně ale i u Canguilhema, Goldsteina a i jiných autorů udržení harmonie, potažmo řádu etc. Pokud tedy vše funguje tak, jak má, výsledkem by mělo být udržení správného fungování, případně znovunalezení správného fungování. Na tomto místě se nám nabízí vzpomenout teorie zdraví a nemoci.

Máme-li před sebou takovýto předmět našeho zkoumání, zbývá nám jediná otázka, kterou musíme zodpovědět, a to je, proč se organismus takto mění? Nabízí se nám odpověď, že kde není změna, není žádný vývoj, a tudíž organismus můžeme takto uvažovat jako seberealizující se, a to právě skrze organizaci, která mu je vlastní. A organismus umírá v momentě, kde už nemá žádné možnosti, jak se změnit.

8 Resumé

Práce se snažila sledovat dva hlavní cíle. Prvním cílem bylo klást si otázku, zda je možné vědecké poznání živého organismu jinak než skrze zobecňování, a druhým cílem bylo pojednat o organizaci živého jako o tom, co utváří specifčnost každého organismu, a tedy i zdůvodnit, proč si máme klást otázku po vztahu mezi singulárním a vědou. Organizace živého organismu je pak chápána jako to, co umožňuje život tohoto organismu. Způsob, jakým je organismus organizován, determinuje možnosti jeho života a vztahy k prostředí, ve kterém se nachází. Stejným způsobem je možné rozumět i prostředí, které zpětně působí na organismus, a ten se tak neustále proměňuje. Spolu s touto proměnlivostí je zřejmé, že té je třeba porozumět jako seberealizaci živého organismu, který umírá spolu s vyčerpáním těchto možností realizace.

The diploma thesis represents an attempt to examine two major goals. First aim was to attempt to examine the possibility of scientific knowledge of a living organism differently than through the process of generalization; the second aim was to treat the organization of a living organism like something that creates the uniqueness of each organism and thereby to explain, why we should ask the question about the relationship between singularity and science at all. Organization of the living organism is here understood to be the key factor allowing the life of this organism. The nature in which an organism becomes organized determines the possibility of its life and its relationship with the environment in which it lives. In the same way, we can understand the environment as influencing the organism in return, making it subject to a constant development. It's obvious that this constant change should be understood as self-realization of the living organism, which dies with exhaustion of the possibilities of its realization.

9 Seznam použité literatury

AROUX, Sylvain (ed.), *Les notions philosophiques, dictionnaire, tome 2, Philosophie occidentale : M-Z*, Paris, Presses Universitaires de France, 1990. ISBN: 2-13-041442-7 (vol. 2); ISBN : 2-13-041440-0 (éd. Complète).

BERNARD, Claude. *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale*. Paris, Flammarion; 2010. ISBN: 978-2-0812-2680-7.

BERNARD, Claude. *Principe de médecine expérimental*. Paris, PUF, 1987. ISBN: 2-13-040135-X.

BESANÇON, Serge. *Cabanis – La philosophie de Cabanis, Une réforme de la psychiatrie*.

BICHAT, Xavier. *Recherches physiologiques sur la vie et la mort Anatomie générale appliquée à la physiologie et à la médecine Discours sur l'étude de la physiologie : préface, considérations générales. première partie*. Paris, Flammarion, 1995. ISBN: 2-08-070808-2; 978-2-08-070808-3.

BUFFON, George-Louise Leclerc Comte de. *Histoire naturelle des quadrupèdes* [online]. [cit. 7. srpna 2012]. Dostupný na Internet Archiv: <http://archive.org/details/histoirenaturello3laccp>.

CABANIS, Jean-Pierre. *Rapports du physique et du moral de l'homme*. Paris, Slatrkine, 1980. ISBN: 2-05-000145-2 .

CALLOT, Émile. *La philosophie de la vie au XVIIIe siècle; étudiée chez Fontanelle, Montesquieu, Maupertuis, La Mettrie, Diderot, d'Holbach, Linné*. Paris, 1965, Librairie Marcel Rivière et cie.

CANGUILHEM, Georges. *Connaissance de la vie*. Paris, J. VRIN, 2009. ISBN: 978-2-7116-1132-4.

CANGUILHEM, Georges. *Étude d'histoire et de philosophie des sciences*. Paris, J.Vrin, 1968.

CANGUILHEM, Georges. *Écrits sur la médecine*. Paris, Éditions du Seuil, 2002. ISBN: 2-02-055170-5.

DIDEROT, *Qu'est-ce que l'animal in: Encyklopedie* [online]. [cit. 7. srpna 2012]. Dostupný na Google Books:

<http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&ved=0CG4QFjAH&url=http%3A%2F%2Fdenis.collin.pagesperso-orange.fr%2Fdd->

[animal.pdf&ei=BGPoT4T7Bova4QSvoYWXAQ&usg=AFQjCNE3FrQLez5meesZINzeDwb38vSi4Q&sig2=uOSVnOpQUQFZoF49YcNztA.](#)

JACOB, François. *La logique du vivant. Une histoire de l'hérédité*. Paris, Gallimard, 2010. ISBN: 978-2-029334-6.

KOMÁREK, Stanislav. *Dějiny biologického myšlení, Appendix: Vznik, vývoj a ekotologické významy křídelních kreseb a motýlů*. Praha, Vesmír s.r.o., 1997. ISBN: 80-85977-10-9.

LAMARCK, Jean-Baptiste. *Histoire naturelle des animaux sans vertèbres* [online]. [cit. 7. srpna 2012] Dostupný na Biodiversity Heritage Library: <http://www.biodiversitylibrary.org/item/47431#page/25/mode/1up>.

LA METTRIE, Julien Offray de. *L'homme machine*. Paris, Denoël – folioessais, 2010. ISBN: 978-2-07-040878-8.

LA METTRIE, Julien Offray de. *L'homme plus que la machine*. Dijon-Quentigny, Rivages poche, 2004. ISBN: 2-7436-1175-8.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Oeuvres philosophiques*. Vendôme, coda, 2004. ISBN: 2-84967-002-2.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Člověk stroj*. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd, 1958

MICHÁLEK, Jiří. *Corpus Organicum (Živé ve filosofickém myšlení)*, OIKOYMENH, Edice Oikúmené, Praha, 2000. ISBN: 80-7298-021-1

MORHILAT, Claude. *La Mettrie – Un matérialisme radical*. Paris, PUF, 1997. ISBN: 2-13-048582-0.

REY, Alain (ed.). *Le Grand Robert de la langue française*, Paris, Robert, 2001. ISBN: 2-85036-673-0 (Soubor).

SAINT-HILAIRE, Isidor Geffroy. *Histoire général et particulier des anomalies de l'organisation* [online]. [cit. 7. srpna 2012]. Dostupný na Google Books: <http://books.google.cz/books?id=QQcAAAAAQAQJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>